

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra : pedagogiky a psychologie
Obor : sociální pedagog

VLIV RODINY NA KRIMINALITU MLÁDEŽE

UNIVERZITNÍ KNIHOVNA
TECHNICKÉ UNIVERZITY V LIBERCI

3146069896

Autor :

Viktor HROCH

Podpis : *Viktor Hroch*

Sulejovice, Masarykova 123

Vedoucí práce : Doc. Ing. Jiří VACEK CSc.

Počet :	stran	grafů	tabulek	příloh
	41	9	8	0

V Sulejovicích dne 10. října 2000

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6

Tel.: 048/535 2515

Fax: 048/535 2332

Katedra: pedagogiky a psychologie - oddělení sociálních studií

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát) Viktor HROCH
adresa: Masarykova 123, 411 11 Sulejovice
obor (kombinace): sociální pedagog
Název BP: Vlivy rodiny na kriminalitu mládeže

Název BP v angličtině: Influences of Family on Criminality of the Young.

Vedoucí práce: Doc. Ing. Jiří Vacek, CSc.

Konzultant:

Termín odevzdání: 31. 3. 2000

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 15. 12. 1998

.....
děkan

.....
vedoucí katedry

Převzal (kandidát): Viktor HROCH

Datum: 20. 12. 1998

Podpis:
Hroch V.

Cíl:

Cílem naší práce je potvrzení skutečnosti, že jedním z hlavních vlivů na kriminalitu mládeže, věkové skupiny od 10 do 16 let, v okrese Litoměřice je výchova v rodině a rodina jako příklad pro vzorce chování jedince.

Hypotézy:

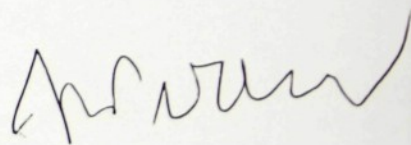
1. Vliv na rozvoj jedince má vzor v rodině a ten může být pozitivní nebo negativní.
2. Pro harmonický vývoj jedince musí být uspokojeny základní potřeby jedince.
3. Pro harmonický vývoj jedince musí rodina plnit své základní funkce.

Metody:

Obsahová analýza dokumentu - statistiky Policie České republiky a spisy Referátu výchovy a školství Okresního úřadu Litoměřice.

Literatura:

- Janoušek, J. a kol.: Sociální psychologie. SPN, Praha 1988.
Matoušek, O. - Kroftová, A.: Mládež a delikvence. Portál, Praha 1998.
Miňhová, J. - Trpišovská, D.: Kapitoly ze sociální psychologie. Univerzita J.E. Purkyně, Ústí nad Labem 1993.
Novotný, O. - Zapletal, J. a kol.: Základy kriminologie. UK, Praha 1996.
Sýkora, M.: Základy pedagogiky. EM-EFFECT, Praha 1996.
Vágnerová, M.: Variabilita a patologie psychického vývoje. UK, Praha 1993.
Vágnerová, M.: Poruchy adaptace. TU, Liberec 1996.

vedoucí práce:

Prohlášení o původnosti práce

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu.

Sulejovice 2000. 10. 10.

Viktor H R O C H

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi pomohli radou, při zpracování bakalářské práce. Děkuji rodičům za trpělivost, pomoc a podporu při studiu. Za poskytnutí dat děkuji Referátu výchovy a školství OÚ Litoměřice.

Prohlášení k využívání výsledků BP

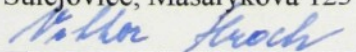
Jsem si vědom těchto skutečností :

- a) bakalářská práce je majetkem školy,
- b) s bakalářskou prací nelze bez svolení školy disponovat,
- c) bakalářská práce může být zapůjčena či objednána (kopie) za účelem využití jejího obsahu.

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu bakalářskou práci vyžádat v univerzitní knihovně VŠST v Liberci, kde bude uložena.

Viktor H R O C H

Sulejovice, Masarykova 123

VLIV RODINY NA KRIMINALITU MLÁDEŽE

Resumé

Práce se zabývá vlivem rodiny na kriminalitu mládeže. V teoretické části se práce věnuje socializaci jedince v rodině, funkcemi rodiny, typem rodiny a uspokojováním potřeb. V části praktické se práce věnuje analýze vztahů v rodinách delikventní mládeže, která je klientem Referátu výchovy a školství Okresního úřadu Litoměřice pro kriminální jednání. Práce se zaměřuje na poskytování životního vzoru rodinou, uspokojování potřeb a plnění funkcí rodiny, pro harmonický vývoj jedince.

Zusammenfassung

Die Arbeit beschäftigt sich mit dem Einfluss der Familie auf die Jugendkriminalität. In dem theoretischen Teil widmet sich die Arbeit der Sozialisierung eines Individuum in seiner Familie, der Funktion und dem Typ der Familie. Sie widmet sich auch der Befriedigung der Bedürfnisse. Die Arbeit befasst sich mit der Analyse der Beziehungen in Familien der delinquenten Jugend, die ein Klient des Referats Erziehung und Schulwesen des Bezirksamt Litoměřice für kriminale Handlung sind. Die Arbeit zielt auf die Familie. Die Familie sollte ein Vorbild sein, sollte die Bedürfnisse befriedigen und sollte ihre eigene Funktion erfüllen. Das alles für eine harmonische Entwicklung eines Individuum.

Summary

The study deal with influence of family on the youth crime. The theoretical part of the study pays attention to socialisation of an individual in family, to family functions, to the type of family and to satisfaction of needs. The practical part of the study pays attention to analysis of relations in families of delinquent youth that is the client of Education and School Department of District Office in Litoměřice for criminal behaviour. The study focuses on providing standard by a family, satisfaction of needs and fulfilling family functions for harmonic development of an individual.

OBSAH	strana
I. ÚVOD	1
II. TEORETICKÁ ČÁST	2
1. Poruchy chování, jejich příčiny	2
1.1. Osobnostní faktory	2
1.2. Vliv sociálního prostředí	3
1.3. Okolnosti vedoucí ke vzniku kriminálního chování	4
2. Rodina	5
2.1. Základní funkce rodiny	5
2.2. Rodina a socializace	6
2.2.1. Rodina oporou, vzorem a autoritou	9
2.3. Rodina zdrojem poruch chování	10
2.3.1. Rodiny s nevhodným druhem výchovy	13
2.3.2. Společenské postavení rodiny v souvislosti s kriminalitou mládeže	15
2.3.3. Vazba mezi rodinou a dítětem	15
2.3.4. Rodinná disciplína	17
2.3.5. Rodičovský dohled	17
3. Potřeby	19
3.1. Potřeby podle A. H. Maslowa	20
3.2. Potřeby a hodnoty podle J. Máchové	21
3.3. Uspokojování potřeb	22
III. PRAKTICKÁ ČÁST	24
4.1. Problematika kriminality mládeže	24
4.2. Hypotézy	24
4.3. Popis zkoumaného vzorku	25
4.4. Metoda výzkumu	26
4.5. Zdroje získaných dat	26
4.6. Výsledky výzkumu	27
4.7. Vyhodnocení	36
4.8. Prevence, možnost nápravy	37
IV. ZÁVĚR	40
Použitá literatura	41

I. ÚVOD

Kriminalita mládeže patří v současné době k nejzávažnějším problémům naší společnosti. Věková hranice pachatelů trestné činnosti stále klesá. Možné příčiny tohoto stavu lze spatřovat mimo jiné v selhávání rodiny, ve výchově v rodině a v prvotní socializaci dítěte v rodinném prostředí.

Práce se zaměřuje na rodinu jako rizikový faktor poruch chování dětí. Autor práce si samozřejmě uvědomuje, že rodina a výchova v ní nejsou jediným faktorem příčin poruch chování. Existují i jiné rizikové faktory. Jde zejména o genetické dispozice, oslabení nebo poruchy CNS, vlivy širšího sociálního prostředí, školu, skupiny vrstevníků, sociální a kulturní prostředí, subkultury a sociální skupiny.

Práce se bude věnovat zejména rizikům rodinného prostředí. Uvedeme základní pojmy a rozdělíme jednotlivé rizikové faktory. Poukážeme na základní funkce rodiny, na nevhodné styly výchovy a přirozeně i na uspokojování potřeb, které také hrají důležitou roli v životě dítěte.

Podklady pro práci jsou jak z odborné literatury, tak i z konkrétních materiálů získaných obsahovou analýzou dokumentů poskytnutých Referátem výchovy a školství Okresního úřadu Litoměřice a statistickými údaji Policie České republiky, Správy Severočeského kraje v Ústí nad Labem.

Pro vytvoření práce je využit počítačový operační systém WINDOWS 98 a textový editor 602Pro PC SUITE.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Poruchy chování, jejich příčiny

Poruchy chování lze charakterizovat jako odchylky v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, eventuálně rozumovým schopnostem.

Základním rysem těchto poruch je chování, kterým jsou v různé míře opakovaně a dlouhodobě narušovány sociální, respektive právní normy. Dispozice k poruchovému, případně k delikventnímu chování je multifaktoriální. Projevují se zde jak biologické předpoklady, tak vliv mnoha sociálních faktorů, zejména nežádoucí zkušenosti. Poruchy chování v dětském věku mohou být přechodného charakteru, ale mnohdy fungují i jako signál určité poruchy osobnosti, která představuje zvýšené riziko budoucího problematického chování. Delikventní chování začíná jen velmi vzácně až v dospělosti.

1.1. Osobnostní faktory

Mezi osobnostní faktory patří **genetické dispozice** k disharmonickému vývoji a agresivnímu chování. Taková dispozice se v dětství může projevovat především na úrovni temperamentu. Rizikovým faktorem je dráždivost, impulsivita, snížený sklon k úzkostnému prožívání (tzn. ke snížení zábran) a menší citlivost ke zpětné vazbě.

Zpravidla bývá obdobně disponován alespoň jeden z rodičů, a tak je leckdy těžké odlišit dědičnou zátěž od zátěže psychosociální. V takových případech je riziko, že se takto disponovaný rodič bude sám chovat problematicky, bude svoje dítě vychovávat nevhodným způsobem a stane se pro ně nežádoucím modelem chování.

V těchto případech se projevuje agresivita již v raném věku a bývá výchovně velmi málo ovlivnitelná. Typický je odmítavý postoj k sociálním normám. Jedinec preferuje vlastní pravidla chování, obvykle zaměřená jen na uspokojování vlastních potřeb.

Dalším rizikovým faktorem je **oslabení nebo porucha CNS**, převážně na bázi prenatalního či perinatálního poškození. Zvýšené riziko těchto projevů vzniká u dětí se syndromem hyperaktivity, po úrazech hlavy a u některých epilepsií.

U takto postižených dětí a mladistvých bývá selhání (agresivní výbuch) spíše důsledkem neschopnosti sebeovládání než neschopnosti rozeznat nevhodnost svého jednání či odmítání běžných norem chování. Dá se říci, že v tomto případě je jedním z příznaků onemocnění.

U postižených lze snadněji vyprovokovat nevhodné reakce. Jedinci trpící syndromem hyperaktivity na bázi LMD mají mnohem více potíží s chováním a dostávají se v adolescenci a dospělosti častěji do nápravného zařízení. [VAG-99:275-276]

K osobnostním faktorům náleží také **úroveň inteligence**. Inteligence není faktorem, který by významnějším způsobem ovlivňoval riziko vzniku poruchového chování. Děti i dospívající s poruchami chování mívají nižší inteligenci, než je průměr populace, ale vyskytují se i asociální jedinci s nadprůměrnou inteligencí. Poruchové jednání je často spojeno se školním selháváním, na čemž se významně podílí spíše sociokulturní zanedbanost.

Jedinec s nízkou inteligencí se hůře orientuje v sociálních vztazích, jedná impulzivněji, bez rozmyslu, je daleko snadněji ovlivnitelný prostředím. Má omezené myšlení, a jeho představa o případných následcích chování je zkreslená. Sociální normy a pravidla jsou pro takového jedince často nepochopitelná, nepotřebná.

1.2. Vliv sociálního prostředí

Život v nevhodném nebo nepodnětném rodinném prostředí představuje riziko ve smyslu rozvoje nežádoucích způsobů chování, nebo dokonce nežádoucích osobnostních charakteristik. Rizika rodinného prostředí jsou způsobena několika různými vlivy. Jedním z nich jsou **anomální rodiče**. Jde o asociální jedince trpící poruchou osobnosti, alkoholiky, rodiče chladné s nedostatkem citu a zájmu o dítě a podobně.

Zvýšené riziko představuje i **neúplná rodina**. V neúplné rodině je zastoupena pouze role matky, nebo role otce. Na osamělého rodiče jsou kladeny vyšší nároky, to vede k riziku, že neúplná rodina nebude schopna poskytovat dítěti podporu a všechny potřebné vzorce chování. Poruchové jednání dítěte se stále častěji projevuje i u dětí žijících v úplné a zdánlivě fungující rodině. Dítě žije v úplné rodině, ale ta funguje pouze formálně. Rodiče neplní své role dostatečně, neposkytují dítěti podněty nezbytné pro jeho rozvoj. Pro dítě může jít v tomto případě o **subdeprivační zkušenost**. Neposkytne mu jistotu, pocit vlastního významu a nedokáže mu vymezit žádoucí hodnoty a normy chování.

Další možnou příčinou poruchového chování dětí z úplných a zdánlivě funkčních rodin je nuda, nedostatek životního smyslu a cíle. Dítě napodobuje rodiče, a činí tak i ve vztahu k náplni volného času a smyslu veškerého jednání. Jestliže mu rodina nic pozitivního neukazuje, nemůže se nic naučit. Tak mohou působit rodiny, jejichž členové se scházejí pouze večer, nemají žádnou společnou náplň volného času a čas tráví nanejvýš sledováním televize či videa. Pro dospívajícího jedince to není dostačující, a proto si hledá zábavu a napětí sám, někdy až za hranici kriminálního chování.

Určité **subkultury a sociální skupiny** poruchové chování tolerují, někdy je dokonce považují za vhodné, žádoucí, nebo dokonce nutné. Delikventní chování dětí a mladistvých se mnohdy rozvíjí jako nápodoba dospělých, či dokonce pod jejich dohledem. Existují romské rodinné kapsářské gangy, které svoje děti učí zlodějským dovednostem, stejně jako učí jiní rodiče děti lyžovat nebo mluvit německy.

K rozvoji nežádoucího chování může stimulovat nejen určitý styl života, ale i určité **životní prostředí**. Jedná se o nakupení velkého množství lidí na sídlištích, která jsou typická svou anonymitou a kde lze těžko rozeznat stálé obyvatele od cizích lidí. Není tudíž divu, že se zde děti a mladiství chovají asociálně ve větší míře než tam, kde funguje sociální kontrola a na anonymitu nelze spoléhat, např. na vesnici. [VAG-99:247-277]

1.3. Okolnosti vedoucí ke vzniku kriminálního chování

Za determinující faktory, které ovlivňují kriminalitu mládeže, jsou považovány ty, které formují osobnost člověka. Především jde o takové okolnosti, které bezprostředně ovlivňují chování a jednání jedince, které od dětství utvářejí hierarchii hodnot, citovost, smysl pro odpovědnost a podobně.

Rozhodující roli při formování osobnosti dítěte má rodina, příbuzní, přátelé, známí, tedy mikrostruktura, ve které mladý člověk vyrůstá a žije. Nezanedbatelný vliv má i škola, kamarádi, parta a další. Základním kritériem pro hodnocení kriminality mládeže je věk. Pro každý věk je příznačné určité chování a jednání jedince, jednotlivá životní údobí ovlivňuje biopsychický vývoj člověka, změny somatické jsou doprovázeny rozvojem intelektu, citové a morální složky osobnosti. Rozdílnost v dosažené úrovni a kvalitě uvedených faktorů je příznačná nejen mezi věkovými kategoriemi člověka, ale i mezi jedinci stejného věku. Přes

existující odchylky ve vývoji byla odborníky určena věková hranice trestní odpovědnosti jedince. V ČR je touto hranicí dosažení patnácti let. V současné době se vedou diskuse o snížení této věkové hranice. Jsou hlasy, které žádají snížení věkové hranice až na 12 let, ale většina odborníků se přiklání k věkové hranici 14 let. Podle mého názoru je tuto hranici možno snížit na 13 let. Z vlastní zkušenosti vím, že již v tomto věku je dítě schopno spáchat kvalifikovaný a promyšlený trestný čin. V některých státech vyspělé Evropy je hranice trestní odpovědnosti ještě nižší. Uveďme například Velkou Británii, kde byl za vraždu dítěte odsouzen chlapec, kterému bylo osm let. Nejprve bude ve výchovném ústavu a po dovršení odpovídajícího věku bude uvězněn.

Mládež však netvoří homogenní sociální skupinu. Uvnitř je výrazně diferencována podle věku, pohlaví, ale také podle sociálních rolí a postavení mezi vrstevníky a podle dalších hledisek, která ovlivňují chování a jednání.

Všechny uvedené, ale i mnohé další faktory jsou významné z kriminologického pohledu, jestliže je u nich zaznamenán patologický vývoj. Projevují se i ve struktuře a způsobu páchání kriminálních deliktů. Obecně se pak o nich hovoří jako o příčinách, které vedou k páchání trestné činnosti dětmi a mladistvými.

2. Rodina

Rodina je tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním umožňuje dětem kriminální jednání. Rodina ovšem není neměnná instituce. Proto se před úvahami o psychologickém interiéru rodiny budeme zabývat jejím historickým a společenským obsahem.

2.1. Základní funkce rodiny

Pro zdravý vývoj dítěte je nutné, aby rodina plnila všechny své základní funkce. Funkce rodiny je možno rozdělit do několika skupin.

Funkce biologická a reprodukční

Rodina je místem legalizovaného pohlavního styku a místem, kde se realizuje reprodukční proces. Sexuální život v manželství je součástí harmonického soužití mezi manžely a důležitým faktorem jejich duševní rovnováhy.

Funkce výchovná

Bezprostředně navazuje na funkci reprodukční a zajišťuje výchovu dítěte poskytováním vzorců chování a utvářením hodnotového systému a norem chování.

Funkce ochranná a poskytování bezpečí

Rodina poskytuje všem svým členům, tedy i dítěti, pocit jistoty a bezpečí. Dítě má mít jistotu, že rodina je tím místem, kde najde vždy bezpečí a ochranu.

Funkce materiální

Rodina zabezpečuje uspokojování materiálních a kulturních potřeb všech svých členů. Není-li tato materiální funkce sycena, hledá dítě uspokojení potřeb jiným způsobem, a to i trestnou činností.

Funkce emocionální

Rodina zajišťuje emocionální bilanci svých členů. Poskytuje lásku, soucit a porozumění. Pociťuje-li dítě dostatečný a trvalý zájem, porozumění a lásku, nemusí hledat uspokojení těchto potřeb mimo rodinu, např. v partě nebo gangu.

Rodinu vždy hodnotíme z hlediska její funkčnosti, podle toho, jak plní své jednotlivé základní funkce. Ani jednu z uvedených funkcí nelze podceňovat a opomíjet. Je-li narušena kterákoliv z nich, je zpravidla narušena stabilita celé rodiny. Rodinu považujeme za **funkční**, když plní všechny své funkce a vede ke zdravému vývoji dítěte. **Dysfunkční** rodina plní jen některé své funkce, **afunkční rodina** neplní žádné funkce.

2.2 Rodina a socializace

Rodina je malá neformální skupina vzniklá manželstvím, pokrevním příbuzenstvím nebo adoptí. Jde o svazek lidí, kteří žijí ve společné domácnosti. Vítek (1985) definuje rodinu jako „na sňatku a příbuznosti založenou malou sociální skupinu, jejíž členové jsou zainteresováni na společném prožívání a vzájemné pomoci“. [MIŇ-93:94]

Rodina je povinná plnit základní funkce důležité pro zdravý vývoj a socializaci dítěte. V případě, že rodina vůči dítěti neplní své funkce, dochází k narušení jeho vývoje.

Rodina hraje klíčovou úlohu v procesu zespolenštění jedince. Je první skupinou, jejímž členem se jedinec stává hned ve chvíli narození, působí na osobnost tedy v době, kdy je osobnost nejvíce tvarovatelná.

Psychologické výzkumy posledních let dokonce rozšířily a dokladují vliv rodiny na dítě ještě před jeho narozením. Součástí anamnéz bývají i údaje, zda jde o dítě chtěné či nechtěné, jak rodiče žili v době očekávání dítěte atd. Je tedy čím dál zřejmější, že odpovědnost rodičů za dítě nezačíná až jeho narozením, ale mnohem dříve.

Vliv na kriminalitu mládeže má samozřejmě i socializace dítěte v rodině, jeho učení a první zkušenosti. Socializace je podle Nakonečného (1970)¹⁾ proces vývoje individua z biologické bytosti ve složitou sociální bytost, která se aktivně zúčastňuje společenského a kulturního života. V procesu socializace si jedinec osvojuje návyky a dovednosti, které jsou pro dospělého člověka nezbytné, osvojuje si schopnost orientovat se ve společenském prostředí, pomocí sociální komunikace přijímat a produkovat informace.

Podstata socializace spočívá v **interiorizaci**, což je zvnitřnění určitých sociálních norem, postojů, hodnot, názorů a složitých kulturních návyků, a zároveň také v **exteriorizaci**, čímž je osvojení si určitých forem chování, kterými člověk projevuje své postoje, hodnoty a názory způsobem adekvátním určité situaci a prostředí. [MIŇ-93:21]

Proces socializace probíhá během celého života, nejvýrazněji však v raných stádiích vývoje osobnosti. Návyky sociálního chování získané v dětství zanechávají trvalou stopu v psychické struktuře člověka. Socializace jedince probíhá za využití tzv. mechanismů socializace, kterými jsou:

- a) sociální činnost
- b) nápodoba
- c) ztotožnění
- d) sugesce

Sociální činnost: Hra je determinující sociální činností a hlavní tvořitelkou osobnosti dítěte předškolního věku. Prostřednictvím hry se rozvíjejí motorické schopnosti dítěte, ve hře dítě promítá svůj pohled na svět a kompenzuje si pocity křivdy a zklamání. Čím je člověk starší, tím se prostor na hru zmenšuje.

Další sociální činností je **učení**. Učení je převažující činností dítěte školního věku a zároveň celoživotním procesem, který spočívá v učení se novým životním rolím, v získávání životních zkušeností a v osvojování nových vzorců chování. Jedinec se učí i od svých rodičů a snaží se napodobovat jejich chování.

Nápodoba je vytváření spojů a napodobování chování určitého modelu. Při nápodobě (imitaci) nejde pouze o prostou akceptaci vnějších rysů chování jiného člověka, ale o individuální reprodukci rysů a vzorců demonstrovaného chování. V důsledku nápodoby právě vznikají skupinové normy a hodnoty. Nápodoba má dvě podoby, neuvědomělou (automatickou) a uvědomělou (kopírování). Při **automatické** nápodobě dítě nevědomě napodobuje chování osob, na nichž je emočně závislé. Pro nedostatek zkušeností dítě nedokáže rozlišit vhodnost či nevhodnost chování modelu. Z toho hlediska je žádoucí, aby rodiče dávali dětem svým chováním dobrý příklad.

U **uvědomělého** napodobování dítě napodobuje chování svého vzoru vědomě, ale napodobuje pouze takové formy chování, které odpovídají jeho věkové a mentální úrovni. Dítě předškolního věku zpravidla napodobuje své rodiče při jídle a domácích pracích. Naopak pubescent napodobuje rodiče v takových činnostech, jako je kouření a pití alkoholických nápojů, popřípadě promiskuitní chování. Důležité je, aby nedocházelo v rodině k rozporu mezi výchovnými požadavky, které kladou rodiče na dítě, a příkladem, který mu svým chováním dávají.

Identifikace je hlubší formou nápodoby. Podstatou identifikace je, že nejde o pouhé napodobování vzorců chování určitého modelu, ale o přijímání jeho postojů, hodnot a názorů za vlastní. Rozeznáváme několik druhů identifikace. Obranná identifikace - člověk se ztotožňuje s tím, kdo má nad ním moc. Dítě se identifikuje s rodiči, a to jak s kladným, tak záporným druhem chování. Emoční identifikace - jedná se o ztotožnění s někým na základě citového náboje, například identifikace s erotickým partnerem. Projekce - člověk hodnotí svět pod zorným úhlem svého vzoru.

Racionalizace je rozumové zdůvodnění identifikace s názorem nebo postojem určitého člověka.

Dezintegrace je patologická forma identifikace, při níž dochází k oddělení jednotlivých stránek osobnosti. Jedná se o případ, kdy někteří delikventi vzorně plní roli manžela nebo otce.

Sugesce je nekritické přijímání názorů člověka, který má významnou pozici, přirozenou autoritu, nebo patří k referenční skupině. Mezi lidmi jsou značné rozdíly ve stupni sugestibility v závislosti na věku, pohlaví a intelektu. Děti snáze podléhají sugesci než dospělí, mentálně retardovaní jedinci snáze než normální jedinci a dívky snáze než chlapci.

Hlavním socializačním prostředím pro jedince je rodina a rodiče. V rodině jedinec tráví počátky svého života a získává první informace o světě, první vzory chování, identifikuje se s nimi a nerozeznává, zda se jedná o chování společensky přijatelné nebo nepřijatelné, protože tak se chovají jeho rodiče, kterým plně důvěřuje. Socializace v rodině v prvních letech života jedince zásadním způsobem ovlivňuje i jeho další vývoj, jeho postoje chování a prožívání.

2.2.1. Rodina oporou, vzorem a autoritou

Počáteční sociální učení dítěte se děje většinou stykem mezi matkou a dítětem. Tento styk vede jednak k závislosti, jednak ke kázni (matka, na níž dítě závisí, dává směr jeho chování). K některým činnostem matka dítě podněcuje a v jiných mu naopak zabraňuje. Stanovuje tak dítěti režim a dbá, aby ho dítě dodržovalo. Dítě tak vycítí, že své potřeby nemůže uspokojit jinak, než že sladí své chování s chováním matky.

Rodina uspokojuje nejen biologické potřeby, ale i potřeby sociálně psychické. To znamená, že v rodině se utvářejí základy citových vztahů. Laskání a mazlení vyvolává u dětí pocit jistoty a bezpečí. Rodina dítěti poskytuje i estetické vzory. Rodina (rodiče) je pro jedince zdrojem opory, autority i vzorem.

Opora - dítě umí regulovat matčin zájem signály, kterými dává najevo stav pohody nebo naopak nepohody. Má tvarové kvality, které spouštějí pečovatelské chování matky.

Autorita - v raném dětství je pro jedince autoritou zejména jeho matka, a to z důvodu

jeho závislosti při uspokojování biologických a citových potřeb. S poznáváním se postupně zvyšuje autorita otce.

Vzory - jedinec se identifikuje sexuálně. Již před dovršením druhého roku věku je patrná sexuální identifikace s rodičem téhož pohlaví. Dítě se neidentifikuje pouze sexuálně, utváří si i vzorce společenského chování, ať adekvátního či neadekvátního.

2.3. Rodina zdrojem poruch chování

Závadové prostředí v rodinách je všeobecně považováno za fenomén, jímž je kriminalita sledovaných věkových kategorií nejvýrazněji ovlivňována. Nejčastěji mezi příčinami figuruje negativní příklad rodičů či sourozenců, kteří se sami dopouštějí trestných činů. Další příčinou ovšem bývá i nezáměr rodičů o způsob využívání volného času dětí, neschopnost či neochota jej jakkoliv pozitivně ovlivnit. Bez významu není ani nízká kulturní či sociální úroveň rodiny.

Významná část dětí a mládeže vyrůstá a vyrůstala v neúplných rodinách. Jde především o rozvedená manželství, v menší míře o manželství po úmrtí jednoho z rodičů. Další část dětí vyrůstá v rodinách sice úplných, kde však není věnována potřebná pozornost výchově dětí. Rodiče sice hmotně zabezpečí potřeby rodiny, ale plně se věnují svému povolání, nebo se naopak jedná o sociálně slabé rodiny, ve kterých nelze vyhovět požadavkům dětí, jež se chtějí vyrovnat vrstevníkům z rodin majetných. Tento aspekt nabývá v posledních letech na důležitosti.

Rizika rodinného prostředí je možno pro přehlednost rozdělit do několika skupin.

a) Rodiče jsou v nějakém směru anomální osobnosti a proto nejsou schopni uspokojivě plnit rodičovskou roli.

Děti bývají v takových rodinách nejen citově, ale komplexně deprivované, zanedbané a někdy i týrané. V tomto ohledu jsou pro zdravý vývoj jedince rizikové rodiny asociálních jedinců, psychopatických osobností, osob s tendencí k nevhodným návykům vedoucím ke změně osobnosti. Jedná se dále o emočně chladné jedince s nezájmem o děti a tomu odpovídající strukturou hodnot a norem. Negativní důsledky takové výchovy budou větší, jestliže i dítě je k disharmonickému vývoji osobnosti nějak disponováno.

b) Rodina je neúplná

Role osamělého rodiče je daleko náročnější, a proto zde je zvýšené riziko, že rodina nebude z nejrozličnějších důvodů schopna poskytovat dítěti takovou podporu a vzorce chování, jaké by dítě potřebovalo. V této souvislosti se často hovoří o nedostatku otcovské autority a mužského vzoru chování. Na druhou stranu je nutno ale podotknout, že stoupá i četnost poruchového jednání u dětí, které žijí v úplné a zdánlivě funkční rodině. V těchto případech se může jednat o tzv. subdeprivační zkušenost dítěte, které má sice úplnou rodinu, ale fungující spíše formálně. Ani taková rodina nemůže dítěti poskytnout všechny důležité podněty pro jeho harmonický rozvoj. Nedokáže dát dítěti jistotu, že má pro rodiče význam, nedokáže mu také vymezit potřebné hodnoty a normy chování, kterými by se v rodině všichni řídili. Dítě potřebuje být citově akceptováno a potřebuje se orientovat v pravidlech, která ve společnost platí.

c) Nuda a nedostatek smyslu života v zdánlivě funkční rodině

Příčinou poruchy chování dětí z úplných a (zdánlivě) funkčních rodin může být nuda, nedostatek životního smyslu a cíle. Jedná se o důsledek rodinné dysfunkce. Je známo, že dítě napodobuje svoje rodiče a činí tak i ve vztahu k náplni volného času a smyslu veškerého jednání. Jestliže rodina dítěti nic důležitého neukazuje, nemůže se dítě zákonitě nic naučit.

Takto mohou působit rodiny, kde jsou rodiče značně zatíženi prací a vidí se s dítětem pouze krátce, např. večer při sledování televize nebo videa. Nemají žádnou společnou činnost. Tento způsob života není pro dítě nijak zajímavý, a proto si hledá náhradu, která by ho plně uspokojila. Tuto náhradu však může hledat a nakonec i najít až v kriminálním chování.

d) Odlišná socializace, nepřevzetí norem a hodnot naší společnosti

Určité sociální vrstvy, skupiny a etnika kriminální aktivity přinejmenším tolerují, pokud je dokonce nepovažují za nutné pro život. Delikventní chování dětí a mladistvých se pak mnohdy rozvíjí jako nápodoba chování dospělých a v mnoha případech i pod vedením a dohledem dospělých.

Klasickým případem jsou rodiny olšských Rómů, které do své kriminální činnosti děti záměrně začleňují. Jedná se zejména o krádeže, a to jak v obchodech, tak i o kapesní krádeže. Děti slouží rodičům jako nástroje trestné činnosti, protože rodiče velmi dobře vědí, že dítě do 15 let není podle našich zákonů trestně odpovědné. Dítě je rodiči přímo instruováno a vychovááno, jak trestnou činnost páchat. Příklad romské ženy z Litoměřic to potvrzuje. Žena ještě se společníci a se svým dítětem ve věku 8 let přijde do obchodu. Zde ženy společně zabaví obsluhu, zakryjí jí výhled a dítě krade věci z odložených tašek a kabelek obsluhy. Nebo naopak dítě zaměstná obsluhu děláním hluku

a porážením vystaveného zboží a jeho matka krade sama.

V jiných případech je dítě záměrně vycvičeno pro kapesní krádeže. Dítě provede kapesní krádež a po jejím provedení předává peněženku okamžitě jiné osobě, která odchází a v několika okamžicích peněženku předává další osobě. V tomto případě je dítě využito opět zejména z důvodu tzv. „nedostatku věku“. V případě, že je zadrženo, není trestně odpovědné, matka mu vyčíní; ale není jisté, zda za jeho chování nebo za skutečnost, že se nechalo chytit.

e) Nedostatek citu v rodině

Dítě také potřebuje pro svůj zdárný vývoj pocít trvalého zájmu, lásky a bezpečí, které hledá u rodičů. Není-li mu tento cit ze strany rodiny poskytnut, hledá náhradu. Tuto náhradu nalezne velmi často v partě nebo v gangu. Toto nebezpečí hrozí zejména ve velkých městech. Děti a mladiství se shlukují do skupin, stávají se anonymními. Přebírají negativní normy a hodnoty této skupiny a stávají se s ní plně konformní.

Je-li dítě tímto způsobem vázáno na skupinu, je náprava jeho chování velmi náročná a v některých případech i nemožná. Proto je velmi nutné, aby rodina plnila již od počátku výchovy dítěte všechny své funkce.

Rodina má nesporný význam pro formování osobnostních rysů dítěte a určuje i kvalitu jeho socializace. Jestliže rodinné prostředí, které do značné míry funguje i jako model chování, působí nedostatečně nebo nevhodně, zvyšuje se riziko rozvoje nežádoucích osobních charakteristik, které vedou k poruchám chování. Rizikem jsou rodiny, kde je dítě svěřeno do výchovy asociálním jedincům, psychopatickým osobnostem, osobám se sklonem k nevhodným návykům vedoucím ke změně osobnosti, jedincům bez zájmu o děti, osobám emočně chladným, bez schopnosti vcítění se do potřeb druhých. Takto narušenému jedinci odpovídá i jeho struktura hodnot a norem. Jestliže je dítě k disharmonickému vývoji nějak disponováno, bude negativní vliv větší a závažnější.

Příkladem negativního vlivu závadového prostředí v rodině je případ nedospělce, jehož trestní věc je vedena u Krajského státního zastupitelství v Ústí nad Labem - pobočka Liberec. Ze správy orgánu pověřeného péčí o mládež vyplývá, že nedospělec byl od 17.7.1997 ve výchově matky, která s pokrevním otcem nežije. O něm bylo známo, že byl několikrát soudně trestán, nepracuje, žije nespořádaně a o nezletilého neprojevuje zájem. Matka se znovu provdala, nedospělec má sedm sourozenců. V rodině se vyskytují problémy mezi rodiči, byly evidovány závady ve výchově dětí i konflikty vůči okolí. O otčímovi bylo zjištěno, že je na matku hrubý a týrá děti. Některé z dětí se dopouštějí trestné činnosti. S nedospělým byly problémy od útlého věku a v únoru 1997 byl nad ním stanoven dohled pro krádeže a proto, že fyzicky napadá jiné děti. Dne 25.4. 1997 s ohledem na výchovné problémy v rodině byl chlapec předán do výchovy babičky, která však na jeho výchovu také nestačila. Chlapec ji obelhával, kradl jí peníze a dne 30.7. 1997 všechno vyvrcholilo, když nožem napadl o 4 roky mladší dívku. Po tomto činu byl umístěn na psychiatrii.

Další případ nevhodné rodinné výchovy je veden u Okresního státního zastupitelství v Sokolově, kde byl stíhám mladistvý syn policisty, který jako nedospělec odcizoval jízdní kola, stal se specialistou na takovou trestnou činnost a pokračoval v ní i jako mladistvý ve spolupachatelství se synem jiného policisty. Co mohlo být důvodem? Otec byl vzhledem ke svému povolání značně

zaměstnán. Se synem trávil velmi málo času. Věnoval se zejména zaměstnání a na rodinu nezbýval čas. To vedlo jeho syna k trestné činnosti, snažil se upozornit, že je tady a potřebuje pozornost otce, který se věnuje právě pachatelům trestné činnosti.

Příklad nevšímavosti až nepřiměřeného podporování trestné činnosti představuje věc sedmi stíhaných osob na Obvodním státním zastupitelství pro Prahu 4, kdy dva mladiství bratři odcizili postupně pět osobních automobilů, v domácí garáži je demontovali a takto získané náhradní díly prostřednictvím dalších osob prodávali. Docílili tak finančního zisku, který okázale používali, aniž rodiče na to jakkoli reagovali, a to i přes to, že jejich děti byly bez vlastních legálních příjmů.

Nelze podporovat názor, že mladiství delikventi pocházejí jen ze závadových rodin. Zejména pachatelé méně závažných trestných činů zpravidla pocházejí z funkčních rodin a jejich protiprávní jednání představuje pouze nahodilý excés. Vyskytují se ovšem i případy, kdy přes příznivé podmínky pro zdárný rozvoj je páchána mladistvými a dětmi poměrně závažná trestná činnost. Zde může být příčinou nemoc, porucha osobnosti (případně inteligence) dítěte.

2.3.1. Rodiny s nevhodným druhem výchovy

Bohužel ne vždy jsou rodiče jedinci vzorem, oporou a autoritou. Často se setkáváme s nevhodnou výchovou nebo nevhodným přístupem k jedinci. Jsou různé druhy výchovy a každý druh výchovy jedince nějak formuje. Poukážeme zejména na negativní přístupy ve výchově.

Autoritativní výchova. Rodiče vydávají striktní příkazy a vyžadují okamžitou poslušnost a naprosté podrobení se autoritě. Jedinec se této výchově buď podrobí a vyroste z něho člověk pasivní a neprůbojný, nebo je agresivní, negativistický a někdy svoji agresi přenáší na spolužáky, na zvířata, na sebe, na okolí obecně (vandalismus).

Výchova rozmazlující. Rodiče se dítěte nadměrně zastávají, omlouvají ho, nedovedou mu nic odepřít. V tomto případě vyroste z dítěte pravděpodobně člověk sobecký, náročný vůči okolí, s nedostatečně interiorizovanými sociálními normami, s nadměrnými požadavky a nároky.

Výchova nadměrně ochraňující. Dítě s touto výchovou je zpravidla nesamostatné, někdy až chorobně závislé na rodičích.

Výchova lhostejná. Rodiče nemají na výchovu čas, protože preferují jiné hodnoty. Při této výchově vyrůstá deprivovaný jedinec hledající citové zázemí mimo rodinu, v partě, gangu a podobně.

Výchova s nedostatkem lásky. Jedinec vyrůstající bez lásky má pocit křivdy, je nedůvěřivý a často se projevuje agresivním chováním bez citu.

Způsob výchovy je dán typem rodiny.

Nezralá rodina - příliš mladí lidé vstupují do manželství s nereálnými představami a očekáváním. Časem poznávají, že nejsou schopni zvládnout všechny povinnosti na ně kladené, starat se o dítě a zajistit finanční prostředky k zajištění soběstačnosti.

Přetížená rodina - oba partneři mají velice náročné a vyčerpávající zaměstnání. Starosti s dětmi, zajišťování chodu domácnosti atd. jsou již nad jejich možnosti. Všichni členové rodiny mohou citově strádat, děti navíc trpí nedostatkem zájmu o sebe, často i podnětovou subdeprivací.

Ambiciosní rodina - oba partneři touží po kariéře v zaměstnání (tzv. dvoukariérové manželství). Mají snahu vyniknout a tomu podřizují vše - i čas, který je potřeba věnovat na výchovu dětí. Do výchovy pak mohou vstupovat i jiné osoby (chůvy, vychovatelé atd.).

Perfekcionistická rodina - to, co je v rodině děláno, musí být bez chyby. Tyto požadavky jsou přenášeny i na děti a není připouštěna žádná nedokonalost. Tento druh výchovy může děti frustrovat a vzdálit od rodičů. Zvláště devastující jsou tyto poměry pro děti, které nemohou z nejrůznějších příčin nikdy nadměrným a puntičkářským nárokům rodičů vyhovět (dětí s LMD, děti mentálně retardované apod.).

Autoritářská rodina - dítěti není ponechán žádný prostor na seberealizaci, rodiče mu vytyčí jasný cíl a cestu, kterou ho vedou. K dosažení svého cíle rodiče využívají i tresty.

Rozmazlující rodina - na dítě jsou kladeny minimální nároky, rodiče se snaží za dítě všechno udělat a vyřídit. Neúspěchy jsou sváděny na druhé a prohřešky omlouvány.

Liberální a improvizující rodina - postrádá řád a jasně vymezené výchovné cíle. Dítěti je poskytováno příliš mnoho volnosti.

Odkládající rodina - dítě je pro rodinu zátěží. Rodiče jsou spokojeni, když mohou dítě odložit, předat někomu jinému a nestarat se o něj.

Disociovaná rodina - v rodině jsou vážně narušeny sociální vztahy, a to z vnitřku a nebo z venku. Jsou zkreslovány vztahy světa a lidé nežijí spolu, ale pouze vedle sebe.

2.3.2. Společenské postavení rodiny v souvislosti s kriminalitou mládeže

Od počátku 20. století tradovaný vztah mezi příslušností rodiny k určitým společenským vrstvám a delikventním chováním dětí z těchto rodin se v současné době dá potvrdit výzkumnými daty jen pro skupiny ležící na okraji sociálního spektra.

Ještě ve čtyřicátých a padesátých letech platilo, že zdrcující většina delikventně jednajících dětí a mladistvých pochází z nejhudších a nejméně vzdělaných rodin. Novinkou poválečného vývoje bylo markantní zvyšování nárůstu kriminality mládeže mezi mládeží ze středních vrstev, a zvláště překvapivé bylo navýšení počtu kriminálních deliktů mezi mládeží z nejlépe situovaných vrstev. Nicméně největší výskyt kriminálního jednání mladistvých a dětí byl v rodinách z nejnižších vrstev společnosti, z vrstev bez kvalifikace a z vrstev, kde byla největší chudoba a nezaměstnanost.

Novodobé přelévání kriminality i do společensky lépe situovaných rodin se dá interpretovat jako následek klesajícího vlivu rodiny na chování dospívajících dětí ve všech společenských vrstvách. I v dobře situovaných rodinách se vyskytují případy vysloveného nezájmu a nepřátelství rodičů vůči dítěti. Specifikem těchto rodin je, že rodičovské postoje vůči dítěti jsou lépe maskovány, a proto jsou hůře ovlivnitelné ze strany kohokoli, kdo by chtěl dítěti pomoci, než v rodinách sociálně slabších.

Příslušnost rodiny ke společenské vrstvě je ovšem znak, který může souviset i s osobnostními kompetencemi rodičů, se způsobem jejich chování mimo rodinu i v ní. Statistický vztah tohoto znaku ke kriminalitě mládeže je výrazně slabší než vztah mezi rodiči a jejich dítětem.

2.3.3 Vazba mezi rodinou a dítětem

Kvalita vazby mezi dítětem a matkou, později mezi dítětem a otcem a dítětem a ostatními členy rodiny, je klíčovým činitelem osobního vývoje. Vrozeným základem pevné vazby mezi osobami v rodině je takzvané vazbové chování. Nejmocnějším instinktem mládeže je hledání ochrany u nejbližšího dospělého. Mládě chce být u něho co nejbližší a cítí úzkost, když ho nemá nablízku.

Matka svým chováním hned od porodu zrcadlí chování dítěte a také ono zrcadlí matčino chování. Dobře fungující rodina později synchronizuje aktivitu svých členů způsobem, který

je přirovnáván ke hře orchestru bez dirigenta. Pokud rodič nedokáže přiměřeně reagovat na dětskou potřebu bezpečí, dítě si o něm vytváří představu, kterou pak může zobecnit i na jiné lidi. Dítě si nevytvoří základní důvěru k dospělému. Svou neuspokojenou potřebu vazby pak buď zdůrazňuje zesilováním emočních projevů, nebo ji naopak potlačuje a stylizuje se do úlohy nezávislého jedince. Několik dlouhodobých studií již potvrdilo [MAT-98:42], že dětská představa o spolehlivosti a dostupnosti rodiče je v čase vysoce stabilní a ovlivňuje vazby k lidem až do středního věku.

Studie delikventně jednajících mladistvých založené na jejich popisu rodinného prostředí ukazují rodinné prostředí přestupníků zákona jako chladné, s minimem rodičovského zájmu o děti. Rodiče jsou dětmi charakterizováni jako pasivní či odmítaví, nezainteresovaní na potřebách dítěte. V takových rodinách je pravděpodobnější, že se u dítěte vyvinou nejisté vazby k rodiči, a tím pádem i ke světu dospělých.

Zvláštní kategorii tvoří děti, které rodinné prostředí vůbec nepoznaly. Byly vychovány v kolektivních institučních zařízeních a obvykle prošly celou sérií náhradních domovů. Tyto v pravém smyslu deprivované děti mají nejen oslabenou schopnost navazovat vztahy a nalézat v nich uspokojení, mají i oslabený smysl pro civilní (neústavní) realitu. Jejich delikventní chování během dospívání a časně dospělosti může být někdy projevem naivity a vrstevnického vidění světa, které neměly možnost korigovat v dlouhodobém vztahu k respektovanému dospělému a také ve vztahu k mimoústavním institucím. Jejich adaptace na ústav je daleko lepší než adaptace na samostatný život mimo ústav. Proto pro ně může být vazba i vězení vlastně známým prostředím, které nevědomky upřednostňují před náročnou samostatností života na svobodě. [MAT-98:42]

Jeden z klientů projektu LATA, osmnáctiletý Ondřej, má za sebou typickou "ústaváckou" životní dráhu, jež skončila ve vězení. Během ročního pobytu ve věznici si dopisoval s dobrovolnicí Hanou, dvacetiletou studentkou. Okamžitě po propuštění z věznice se dostavil do kanceláře projektu a dožadoval se aby mu dali její adresu a telefon. Dále chtěl aby mu hned zajistili bydlení a práci. Vedle toho nevěrohodně prohlašoval, že si během několika týdnů opatří peníze, za které si v Praze koupí byt. Dále chtěl mít možnost chodit za organizátory projektu na popovídání bez předchozí domluvy, kdykoli to on bude potřebovat. Když byl s několika požadavky odkázán na jiná místa a byla mu vysvětlena pravidla projektu, rozhořčeně se podívoval nad neférovostí a "vyčûraností" projektu. Očividně nebyl schopen rozlišovat mezi občanským sdružením, církevní charitou, orgánem státní správy a represivním aparátem justice. Od všech těchto úřadů očekával okamžité splnění svých potřeb a od všech se dočkával zklamání. [MAT-98:203]

2.3.4. Rodinná disciplína

Dospívající, který nedokáže dodržovat společenské normy, byl pravděpodobně rodiči špatně trénován ve smyslu vnitřní disciplíny. Dnes je dostatečně potvrzeno, že v rodinách delikventně se chovajících jedinců se rodiče méně starají o vytvoření zábran v asociačním chování dětí, nebo je jejich výchovný styl nekonzistentní. Jednou dítě za přestupek trestají vehementně a jindy ho netrestají. Také příliš tvrdá disciplína zahrnující agresivní chování rodičů k dítěti je častější v rodinách, v nichž se děti chovají delikventně. Dítě se v takové rodině učí agresivnímu chování jako dovolenému způsobu chování. Časté a drastické tělesné tresty jsou málo účinné a dítě se rodiči vnitřně vzdaluje, předstírá, lže a manipuluje, aby se trestu vyhnulo. Tím jsou paradoxně posilovány způsoby chování, kterým má výchova bránit. Všechny popsané nedostatky ve výchově prokazatelně předcházejí delikventnímu chování dětí a probíhají také souběžně s ním.

Zvláštním případem je neuvědomělé rodičovské povzbuzování dítěte do delikventního chování. V takových rodinách rodič prostřednictvím dítěte uspokojuje svoje mimovědomé přání. Bývá to častěji matka, pro dítě důležitější rodič, která nenápadně povzbuzuje dítě k chování, jež mu naoko zakazuje nebo neschvaluje. Dítě se totiž identifikuje nejen s tím, jak se rodič chová. Dítě se ztotožňuje i se skrytějšími sklony a přáními dospělého, jež dokáže vycítit z nepatrných náznaků. Rodič může své skryté přání sdělovat opominutím, nedůsledností, tolerancí, protikladnými instrukcemi, které obsahují pro cizího pozorovatele nerozluštitelný interpretační klíč. Výsledkem tohoto procesu jsou mezery v superegu. Superego dítěte, čili jeho svědomí, se vyvíjí náležitě, ale v jednom nebo několika ohledech je nedostatečné. Něco, co by mělo být zakázané, považuje za dovolené.

2.3.5. Rodičovský dohled

Dohled je dalším parametrem rodičovského chování, který má prokazatelnou souvislost se souběžným nebo pozdějším delikventním chováním dítěte. Míra se jím míra rodičovské informovanosti o tom, co dítě dělá ve svém volném čase, s jakými kamarády se stýká, kde se zdržuje, když není doma, kdy se vrací domů a v jakém stavu. Čím méně rodiče své děti monitorují, tím je větší pravděpodobnost, že se dítě dopustí trestného činu, že se trestného činu dopustí v časném věku, že jej bude opakovat a že půjde o závažný trestný čin.

Rodič, který se chová delikventně, nadměrně pije, bere drogy, páchá trestnou činnost, je úmyslně nezaměstnaný nebo má podobné projevy sociální nepřizpůsobivosti, také zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude během dospívání přestupovat zákon. Takový rodič má deficit ne-li ve všech, pak ve většině sfér svého působení na dítě.

Jarmila se vyučila pánskou krejčovou a pracovala jako obsluha mandlu. Ve 20 letech přišla do jiného stavu se svým prvním partnerem, který v té době pracoval jako číšník v restauraci sousedící s mandlem. Krátce za sebou se jim narodili dva synové, Jindřich a Jaroslav. Bydleli v jednopokojovém bytě. V době, kdy bylo staršímu Jindřichovi 6 let, se jeho otec zamiloval do kolegyně z práce a rodinu opustil. Výživné neplatil a matka ho byla nucena vymáhat soudně.

Jarmila navázala známost s bývalým kolegou svého muže, který se k ní nastěhoval. Po půl roce se vzali, ale manžel doma spíše nebyl, než byl. Když se objevil, byl opilý a manželku bil. Svou zlost si vybíjel i na Jindřichovi, o kterém tvrdil, že je drzoun, flákač a že zraje pro kriminál. Jindřichovi se ve škole nedařilo a matka s ním u odborníka nikdy nebyla, takže přesná diagnóza Jindřichových problémů nebyla nikdy stanovena. Podle příznaků uvedených učitelkou se jednalo o typické obtíže dyslektika. Učitelka stála o kontakt s Jarmilou, posílala ji pozvánky, ale Jarmila na ně neodpovídala. Otec měl povolené návštěvy svých dvou synů a matka mu nijak nebránila v návštěvách. Otec však neprojevil o děti žádný zájem.

Jindřichovy potíže ve třetí třídě vedly až ke snížení známky z chování a přeražení do zvláštní školy. Jarmila s tím pasivně souhlasila. Prospěch se mu zlepšil, ale domů nosil spoustu poznámek, na které Jarmila nereagovala. Jeho vztah ke spolužákům se zhoršil, Jindřich vyvolával rvačky. Když si poznámky přečetl jeho nevlastní otec, utvrdilo ho to v jeho předsudcích, a ač byl střízlivý, pořádně Jindřicha seřezal. Výprask byl tak silný, že Jindřich z něho vyšel s našťápnutou kostí na ruce a otřesem mozku. To vedlo Jarmilu k podání návrhu na rozvod. Rozvod trval rok a domácí násilí se stupňovalo. Jarmila zkusila vyměnit zámek dveří bytu, ale manžel je rozbil a zmlátil Jarmilu i děti, které se ji pokoušely bránit.

Jindřich byl v té době v sedmé třídě. Jednou utekl z domu, bylo po něm vyhlášeno pátrání. Ukázalo se, že má ve škole mnoho zameškaných hodin a omlouvá je padělanými omluvenkami. Po třech dnech se špinavý a hladový vrátil domů. Další den slíbil matce, že do školy půjde, ale nešel, což matka zjistila v poledne telefonem. Byl pryč dva dny a domů se vrátil v lepším stavu. U sebe měl peníze, o kterých tvrdil, že mu je půjčil kamarád. Později se zjistilo, že si je vydělal prostitucí. Do školy už chodit nechtěl a tvrdil, že mu je škola k ničemu. Krátce na to ukradl na sídlišti jízdní kolo a prodal ho s pomocí staršího kamaráda do bazaru. Jarmile se začaly ztrácet peníze z peněženky a šperky.

Jarmila se po rozvodu svého druhého manželství s dětmi přestěhovala ke své matce, aby nemusela čelit pokračujícím násilnostem ze strany bývalého muže. Když se začaly ztrácet peníze a cennosti z bytu Jarmiliny matky a Jindřich dál odmítal chodit do školy, obrátila se Jarmila na sociální odbor, který navrhl umístění Jindřicha do diagnostického ústavu. Odtud byl poslán do výchovného ústavu pro děti. [MAT-98:44-46]

3. POTŘEBY

Ve výchově je nutné poukázat i na uspokojování potřeb. Každý jedinec, nejen dítě, má potřeby. Jde o potřeby různého druhu a významu. Jedinec, jehož potřeby nejsou uspokojeny, je neklidný a snaží se potřeby uspokojit. Jedinec, jehož potřeby jsou uspokojovány nadměrně, je neklidný také a snaží se určitého přebytku potřeb zbavit. Potřeba se obecně definuje jako pocit nedostatku něčeho, co by člověk rád získal, nebo pocit přebytku něčeho, čeho by se člověk rád zbavil. Potřeby se pochopitelně po dobu vývoje člověka mění. S dospíváním si člověk začíná uvědomovat i jiné potřeby, než které bylo nutno uspokojovat v dětství. Potřeby se vyvíjí společně s člověkem.

Dítě, jehož potřeby nejsou uspokojovány, je frustrované; nejsou-li potřeby v dostatečné míře dlouhodobě uspokojovány, je deprivované. Deprivace potom může vést k narušení osobnosti. Potřeby mohou být velmi snadno dítětem zaměněny za pseudopotřeby, protože nejsou pevně stanovena kritéria k jejich odlišení. Zde je kladem důraz právě na rodinu, která je pro dítě zdrojem uspokojování potřeb. Rodiče (rodina) by měli poskytnout dítěti uspokojení potřeb a ve výchově oddělit potřeby od pseudopotřeb dítěte. Od pseudopotřeb vede totiž cesta k pseudohodnotám a jim odpovídajícím činnostem.

Pseudopotřeby inspirativním způsobem definuje J. Kotík v souvislosti s užitnou hodnotou výrobku. Píše: „Pseudopotřeby nejsou většinou ukájeny celou užitnou hodnotou výrobku, ale pouze jednou složkou, která hypertrofuje (narůstá)”. Je možné se domnívat, zda jakékoli jednosměrné zaměřování mládeže neuspokojuje spíše její pseudopotřeby, než reálné potřeby. [HOR-96:18]

Vývoj soudobého lidstva se projevuje jak v nečekaném pokroku, tak i v negativních jevech, mezi které dnes patří drogová závislost mládeže, vzrůstající kriminalita mládeže, rasová nesnášenlivost, různé druhy deviací, či sociálně nekontrolovatelné využívání techniky, jejímž důsledkem je např. automatová závislost, počítačový kolonialismus ap. Výše uvedené jevy stále silněji ovlivňují chování mládeže. S brutalitou, alkoholismem a dalšími závislostmi se nezdá se setkávat i u mládeže školního věku.

O potřebách a jejich uspokojování je nutné se zmínit, protože základním determinujícím faktorem jsou potřeby jako nutnost organismu něco získat, nebo se něčeho zbavit. Komplementárním pojmem k potřebám jsou hodnoty. Výběrem hodnot se určuje způsob, jak

mohou být potřeby uspokojovány. Hodnoty se postupně vytvářejí, formují a diferencují v procesu socializace a výchovy. Výchova je sféra, kde se zabezpečuje předávání hodnot společenského vědomí do vědomí individuálního. Značný vliv na utváření hodnot má i rodina jako zdroj vzorů pro vytvoření hodnot dítěte. Uspokojuje-li rodina reálné potřeby dítěte, utváří si dítě i reálný hodnotový systém a není nuceno hledat uspokojování potřeb v společensky nežádoucích aktivitách, jako je kriminální jednání.

3.1. Potřeby podle A. H. Maslowa

Vymezením a definováním potřeb se zabýval i Američan A. H. Maslow, který vytvořil asi nejznámější rozdělení potřeb. Obecně známá je jeho pyramida potřeb, kde potřeby dělí na nižší a vyšší.

Potřeby, jak již bylo jednou uvedeno, se v procesu lidského života tvoří, mění, vznikají a zanikají. Těsně souvisejí s motivací, tudíž i s chováním, protože každé chování je motivované, a to jak motivy (vnitřní pohnutky jednání), tak i incentive (vnější podněty jednání, situace). V některých teoriích motivace, jako např. u A.H. Maslowa, jsou potřeby termínem nejdůležitějším. Maslow klasifikuje potřeby do několika kategorií.

1. Fyziologické potřeby : hlad, žízeň, sex, ap. Mnohé z těchto potřeb - ale ne všechny - udržují rovnováhu v určitém rozmezí.

2. Potřeby bezpečí : jistota, stabilita, spolehlivost, osvobození od strachu, úzkosti a chaosu, potřeba struktury, pořádku, zákona, mezí, potřeba silného ochránce ap.

3. Potřeby sounáležitosti (patřit někam) : potřeba lásky, náklonnosti, potřeba někam patřit. Neuspokojování této potřeby je u dítěte rozhodujícím podnětem k opuštění rodiny a vzniku vazby na skupinu, případně i závadovou, která mu tuto potřebu uspokojí. V tomto případě hrozí následné splynutí s touto skupinou.

4. Potřeba uznání : potřeby dosažení úspěšného výkonu a potřeby prestiže.

5. Potřeby seberealizace : žádost člověka po sebenaplnění, jeho tendence uskutečnit to, čím potenciálně je. Patří sem potřeby vědění, porozumění a estetické potřeby.

3.2. Potřeby a hodnoty podle J. Máchové

Maslow nebyl jediným, kdo se rozdělením potřeb a hodnot zabýval. Z jeho rozdělení potřeb vycházejí i jiní autoři, kteří se potřebami a hodnotami zabývali. Pouze pro srovnání a ukázkou se budeme věnovat v této kapitole klasifikaci potřeb a hodnot, sestavené J. Máchovou.

- 1. stupeň** - fyziologické potřeby člověka : jsou základní a zpravidla jsou uspokojovány přednostně.
- 2. stupeň** - potřeby zabezpečení : jejich uspokojení umožňuje nezávislost člověka na okolí .
- 3. stupeň** - potřeby asociace : být příslušníkem společenských skupin, mít příbuzenské vztahy, získat si přátele, ap.
- 4. stupeň** - egoistické potřeby, které je možno dělit na :
 - a) potřebu vážit si sebe sama, potřeba autonomnosti, úspěchu
 - b) potřebu reputace, mít odpovídající postavení, vážnost, uznání.
- 5. stupeň** - potřeba dosáhnout vyšších společenských a osobních cílů : tvořivá práce a intelektuální rozvoj.

Z této klasifikace odvozuje Máchová klasifikaci hodnot.

- 1. stupeň** - hodnoty fyziologické = zdraví, vzhled, ap.
- 2. stupeň** - hodnoty zabezpečení = pracovitost, samostatnost, praktičnost, ap.
- 3. stupeň** - hodnoty asociace = láska, věrnost, ap.
- 4. stupeň** - hodnoty osobnostní = vzdělání, odbornost, individualita, kultivovanost, hrdost, sebevědomí, asertivitu, ap.
- 5. stupeň** - hodnoty vyšších osobních cílů = realizace vlastních schopností, ap.

Uspokojování potřeb v procesu lidské činnosti je předpokladem vzniku hodnotového systému. Hodnotovým systémem rozumíme souhrn těch hodnot, které člověk uznává a které se projevují v jeho přesvědčení a postojích. Jinak řečeno, hodnoty, které člověk uznává, nepředstavují náhodné seskupení, ale jsou navzájem spjaté a vytvářejí hodnotovou hierarchii, tzn. strukturu hodnot, která se nevztahuje ke všem objektivně existujícím hodnotám, ale k těm, které člověk nejen poznal, ale které i uznává.

3.3. Uspokojování potřeb

S osobnostním vývojem, který vede k poruchám chování jako projevu nepřizpůsobení se v daném sociálním prostředí, může souviset i preference a charakter uspokojování základních psychických potřeb dětí.

1. **Potřeba stimulace** může být zvýšena a určitým způsobem i kvalitativně změněna, např. upřednostňováním určitých podnětů. Mnohdy je určující potřeba značně intenzivních podnětů, zaměřenost na aktivitu úst a jiné pudové tendence. Takový výběr bývá výrazem neuspokojení v jiných oblastech a jednání, které k tomu směřuje, může být poruchové.

2. **Potřeba určitého řádu a učení** . Potřeba rozumět pravidlům sociálního prostředí může být naopak snížena, učení může být značně neefektivní. Tyto děti velmi často podávají výkony výrazně pod úrovní svých možností a nadání a zůstávají u určitého stylu chování, který není společností přijímán. U těchto dětí bývají poruchy chování trvalé a snaha o jejich pozitivní změnu málo účinná. V některých případech je účinné výběrové učení a uplatňuje se jen v některé oblasti, nějak související s vlastní obranou či prosazení aktualizovaných potřeb. (Např. dítě rozvíjí svou sílu, učí se krást v partě.)

3. **Potřeba citové jistoty a bezpečí** bývá často neuspokojena, děti s poruchami chování bývají i citově deprivované. Změna typického vzorce adaptačního chování je reakcí na takovou zkušenost a může souviset i s přeměnou této potřeby. Např. ve smyslu náhradního uspokojování, opakujícího se a nevyspělého ve vztahu k důležitým lidem (vynucování, upoutávání pozornosti). Potřeba citových podnětů může být následkem deprivace zkušenosti značně snížena. Tyto děti bývají emočně ploché a neschopné hlubšího citového vztahu. Chybí jim adekvátní empatie. Projevuje se poruchové jednání, mnohdy agresivní, bezohledné a egoistické.

4. **Potřeba seberealizace**. I v oblasti poruch chování se projevuje vliv okolí. Dítě se chová podle role, která mu byla přisouzena. Vlastní totožnost se postupně vytváří v průběhu celého dětství, ale ve starším školním věku se mění v závislosti na úsilí o osamostatnění a jiné sociální začlenění. Osobní touhy, které určují i chování dítěte, mohou být sociálně nepřijatelné a svědčit pro poněkud odlišný vývoj celé osobnosti. Vývoj vlastní totožnosti může ovlivnit neúspěšnost, která vede k náhradnímu uspokojení v oblasti, kde je to dosažitelné, bez ohledu na to, je-li to sociálně žádoucí (např. v partě). Mnohé poruchy

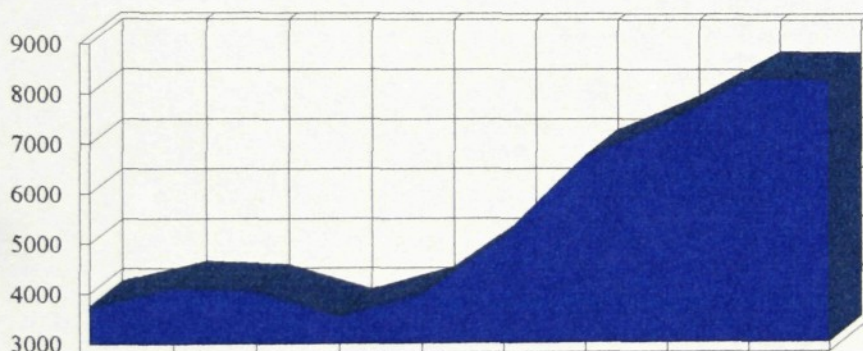
chování mohou být obranami vlastní totožnosti a nemají jiný význam než neschopnost dosáhnout žádoucího sebeuspokojení jinak. Životní strategie, která z obrany identity vyplývá, je většinou založena na nepřiměřeném úniku z frustrující situace (např. lži, záškoláctví, podvody).

III. PRAKTICKÁ ČÁST

4.1. Problematika kriminality mládeže

V současné době narůstá ve společnosti počet trestných činů spáchaných mladistvými. Nejedná se pouze o běžná přestoupení zákona, ale jde často o závažnou trestnou činnost násilného charakteru. Tato trestná činnost je velice často organizovaná, a o to nebezpečnější. Vliv na kriminalitu mládeže má samozřejmě i stav společnosti, protože vzrostla i kriminalita dospělých. Podle statistik POLICIE ČR roste počet mladistvých pachatelů zejména ve věkové hranici od 10 do 16 let. Vzhledem k této skutečnosti se bude také náš výzkum zabývat touto věkovou skupinou.

**Počty dětí vyšetřovaných Policií ČR pro trestnou činnost
86 87 88 89 90 91 92 93 94 95**

Graf 1 : Graf znázorňuje nárůst trestné činnosti mládeže ve věku 10 - 16 let od roku 1986 až do roku 1995 evidované Policií České republiky na celém území ČR. Na vodorovné ose jsou znázorněny roky a na svislé ose počty vyšetřovaných dětí.

4.2. Hypotézy

Pro výzkum byly zvoleny následující pracovní hypotézy.

1. Domníváme se, že nejméně polovina mladých delikventů pochází z rodin s kriminální zkušeností rodičů či nejbližších příbuzných.
2. Domníváme se, že nejméně polovina kriminálně jednající mládeže pochází z nefunkční rodiny, ovlivněné nadměrným užíváním alkoholu alespoň jedním z rodičů.
3. Domníváme se, že na kriminalitu mládeže má vliv nedostatek vhodných volnočasových aktivit.

4.3. Popis zkoumaného vzorku

klient	jméno	národnost	věk	pohlaví	škola	trestná činnost
01	Milan	česká	13	mužské	základní	krádeže
02	Daniel	česká	12	mužské	základní	vloupání do domu
03	Vlastimil	česká	13	mužské	základní	vloupání do domu
04	Jan	česká	15	mužské	základní	krádeže
05	Miroslav	česká	11	mužské	základní	poplaš. zpráva
06	Jakub	česká	13	mužské	základní	vloupání do chat
07	Jindřich	česká	15	mužské	základní	vloupání do OA
08	Vladimír	romská	16	mužské	zvláštní	krádeže aut
09	Michal	romská	16	mužské	základní	vloupání do bytů
10	Jaroslav	romská	16	mužské	základní	vloupání do domu
11	Jaroslav	česká	15	mužské	základní	vloupání do sklepů
12	Zdeněk	česká	14	mužské	základní	vloupání do sklepů
13	Roman	romská	10	mužské	zvláštní	krádeže
14	Josef	romská	16	mužské	zvláštní	loupeže
15	Marian	romská	10	mužské	zvláštní	krádeže
16	Michal	romská	16	mužské	zvláštní	ublížení na zdraví
17	Klára	romská	12	ženské	zvláštní	ublížení na zdraví
18	František	romská	14	mužské	zvláštní	krádeže, loupeže
19	Věroslav	česká	16	mužské	zvláštní	krádeže
20	Václav	česká	15	mužské	zvláštní	krádeže
21	Michal	romská	14	mužské	zvláštní	krádeže
22	Alexandr	česká	16	mužské	zvláštní	krádeže, loupeže
23	Petr	česká	13	mužské	zvláštní	krádeže
24	Ladislav	romská	12	mužské	zvláštní	krádeže
25	Darina	romská	11	ženské	zvláštní	krádeže

Tabulka 1 : Tabulka znázorňuje složení zkoumaného vzorku s ohledem na věk, pohlaví, vzdělání, národnost a druh trestné činnosti.

Data ke zkoumanému vzorku jsou získána obsahovou analýzou dokumentů ze spisů Referátu výchovy a školství Okresního úřadu Litoměřice. Byli vybráni všichni klienti odpovídajícího věku, kteří v roce 1998 byli vyšetřováni pro protiprávní jednání v okrese Litoměřice. Tato věková skupina je vybrána vzhledem ke skutečnosti, že právě u ní došlo k nejvyššímu nárůstu počtu pachatelů trestné činnosti v celkovém počtu pachatelů, kam jsou započtení i dospělí pachatelé trestných činů. V současné době do této věkové skupiny patří podstatná část pachatelů trestné činnosti v okrese Litoměřice.

POROVNÁNÍ ZKOUMANÉHO VZORKU				Poměr v %
pohlaví	- ženy / muži	2	23	8 % : 92 %
trestná činnost	- majetková / násilná	21	4	84 % : 16 %
vzdělání	- základní škola / zvláštní škola	11	14	44 % : 56 %
národnost	- česká / romská	12	13	48 % : 52 %
průměrný věk zkoumaného vzorku		13,76 roku		-----

Tabulka 2 : Tabulka znázorňuje porovnání zkoumaného vzorku z pohledu pohlaví, typu trestné činnosti a vzdělání. Znázorňuje i průměrný věk zkoumaného vzorku.

Z tabulky 2 je patrné, že značný nepoměr je v pohlaví klientů a typu trestné činnosti. Ve vzorku mají jasnou převahu chlapci a majetková trestná činnost. Naopak národnostní složení vzorku a vzdělání klientů je skoro vyrovnané.

4.4. Metoda výzkumu

Pro výzkum byla jako nejvhodnější metoda zvolena obsahová analýza dokumentů. Uvedená metoda je založena na sběru informací a dat z písemných materiálů, které zpracovaly a uložily do informačních zdrojů fundované osoby na základě využití jiných výzkumných metod, jako jsou například rozhovor a pozorování.

Metodu obsahové analýzy dokumentů jsem doplnil polostandardizovanými rozhovory s policisty a pracovníky Okresního úřadu Litoměřice, kteří jednotlivé případy projednávali či vyšetřovali. Práci jsem pro ilustraci doplnil několika stručnými kazuistikami.

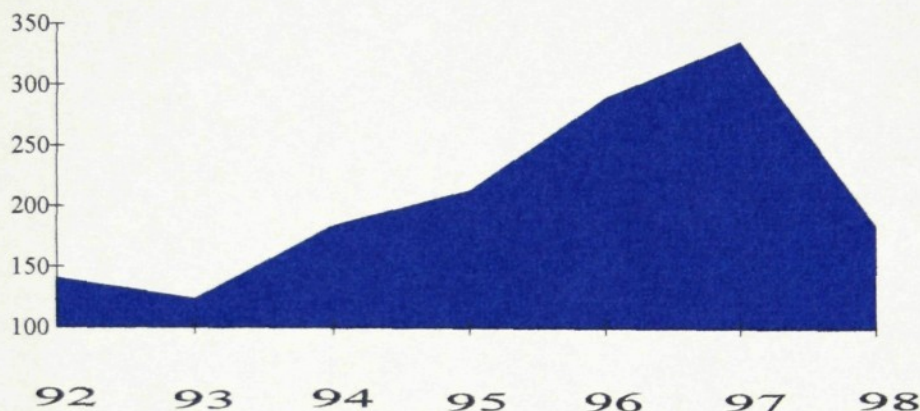
4.5. Zdroje získaných dat

Většina dat a informací byla získána z osobních spisů klientů Referátu výchovy a školství Okresního úřadu Litoměřice, které zpracovali na své klienty kurátoři pro mládež. Tyto spisy poskytly jak tvrdá data, tak i názory a závěry jednotlivých kurátorů na klienty. Další data byla získána z evidencí a statistik Okresního ředitelství Policie České republiky Litoměřice. Data nutná k objektivnímu výzkumu byla získána i z evidence Protialkoholní záchytné stanice Litoměřice, která je v současné době již zrušena, a Most, která je nástupnickým subjektem. Záznamy z protialkoholní záchytné stanice Litoměřice jsou uloženy v archivu Městské nemocnice Litoměřice. Dále bylo čerpáno ze spisů Obvodního oddělení Policie České republiky Litoměřice.

4.6. Výsledky výzkum

V této kapitole jsou prezentovány výsledky získané zpracováním dat z obsahové analýzy dokumentů.

POČET PACHATELŮ TRESTNÝCH ČINŮ SLEDOVANÉ SKUPINY

Graf 2 : Graf znázorňuje počet pachatelů trestné činnosti ve věku 10 - 16 le spáchané v okrese Litoměřice, evidovaných Policií ČR za období let 1992 až 1998. Osa Y představuje počet pachatelů a osa X roky.

POČET PACHATELŮ TRESTNÝCH ČINŮ SLEDOVANÉ SKUPINY

ROK	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
POČET PACHATELŮ	141	124	185	215	293	341	187

Tabulka 3: Tabulka znázorňuje počet pachatelů trestné činnosti ve věku 10 - 16 let evidovaných Policií ČR za trestné činy spáchané v okrese Litoměřice za období let 1992 až 1998.

V tabulce 3 je znázorněn nárůst trestné činnosti mezi mládeží u sledovaného vzorku v okrese Litoměřice v době od roku 1992 až do roku 1998. Z tabulky 3 je patrné, že nárůst trestné činnosti u dětí má vzrůstající tendenci až na rok 1998, kdy trestná činnost klesla zhruba na trestnou činnost roku 1994.

Čísla získaná ze statistiky Policie ČR nejsou shodná s čísly Referátu výchovy a školství v Litoměřicích. Tato skutečnost je způsobena různými kritérii pro evidenci. Referát výchovy a školství eviduje jedince, kteří mají i jiné problémy s dodržováním norem než trestnou

činnost, např. záškoláctví, útěky, experimentování s drogami apod. Referát výchovy a školství eviduje pouze klienty s bydlištěm v okrese Litoměřice. Policie ČR eviduje trestné činy spáchané mládeží, která má bydliště i mimo okres Litoměřice. Pro policejní evidence a statistiky je rozhodující místo spáchání trestného činu, pro referát výchovy a školství OkÚ je rozhodující místo bydliště delikventa. Prezentované rozdíly je možno porovnat v tabulkách 3 a 4.

POPIS	ROK 1997	ROK 1998
POČET EVIDOVANÝCH	415	393
DO 16 LET CELKEM	130	139
DO 16 LET DÍVEK	22	23
ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	5	6
TRESTNÁ ČINNOST	187	197
PACHATELÉ DO 16 LET	86	95

Tabulka 4 : Tabulka znázorňuje jedince a počet pachatelů trestné činnosti v evidenci Referátu výchovy a školství Okresního úřadu Litoměřice v letech 1997 a 1998.

V praktické části již porovnáváme získaná data. Získané informace jsou seřazeny do tabulky 5. Jsou analyzovány informace o trestnosti rodičů. Za určující je považováno odsouzení za trestný čin alespoň jednoho z rodičů klienta. U znaku nadměrného užívání alkoholických nápojů je rozhodujícím kritériem dlouhodobější užívání alkoholu doložené umístěním na protialkoholní záchytné stanici, nebo záznamem u Policie České republiky. Toto kritérium je velmi přísné, neboť na protialkoholní záchytné stanici se ocitá jen velmi malé procento pijáků, ale v zájmu skutečně objektivního zjištění jsem ho použil.

Zkoumána je také funkčnost rodiny (na plnění základních funkcí) a také úplnost rodiny spočívající v přítomnosti obou rodičů podílejících se na výchově dítěte (a na uspokojování potřeb dítěte). Dále jsou v tabulce 5 obsaženy i informace o volnočasových aktivitách klienta. Jde o zájmy rodiči podporované, organizované a vyžadující určitou aktivitu a výkon klienta, případně spolupráci s vrstevníky.

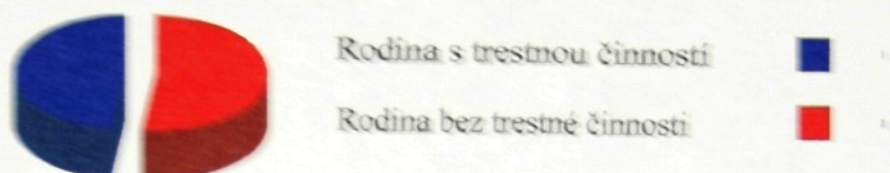
Přehled sledovaných aspektů v jednotlivých rodinách vzorku

číslo	jméno	trestnost rodiny	alkohol v rodině	dysfunkční rodiny	neuspokojené potřeby	počet rodičů v rodině	neuspokojené potřeby (typ)	zájmové aktivity
01	Milan	ne	ne	ne	ne	2	-	-
02	Daniel	ne	ne	ano	ano	2	materiál. sebereál.	-
03	Vlastimil	ne	ne	ne	ne	2	-	-
04	Jan	ne	ano	ano	ano	2	sebereál. citové	-
05	Miroslav	ne	ano	ano	ano	1	materiál. citové	-
06	Jakub	ne	ne	ano	ano	1	materiál. citové	-
07	Jindřich	ne	ano	ano	ano	1	materiál. citové	-
08	Vladimír	ano	ano	ano	ano	0	materiál. citové	-
09	Michal	ne	ne	ne	ne	2	-	kopaná
10	Jaroslav	ne	ano	ano	ano	1	materiál. citové	rybaření
11	Jaroslav	ne	ne	ano	ano	1	materiál. citové	-
12	Zdeněk	ne	ne	ano	ano	2	sebereál. citové	judo
13	Roman	ano	ano	ano	ano	2	materiál. citové	-
14	Josef	ano	ano	ano	ano	2	materiál. citové	-
15	Marian	ano	ano	ano	ano	2	citové	-
16	Michal	ano	ano	ano	ano	2	sebereál. citové	-
17	Klára	ano	ano	ano	ano	2	sebereál. citové	-
18	František	ano	ano	ano	ano	2	sebereál. citové	-
19	Věroslav	ano	ano	ano	ano	1	materiál. citové	-
20	Václav	ano	ano	ano	ano	1	materiál. citové	-
21	Michal	ano	ano	ano	ano	1	materiál. citové	-
22	Alexandr	ano	ano	ano	ano	1	materiál. citové	-
23	Petr	ne	ne	ano	ano	0	materiál. citové	-
24	Ladislav	ne	ano	ano	ano	2	citové	-
25	Darina	ano	ano	ano	ano	1	materiál. citové	-
	celkem	12 x ano	17 x ano	22 x ano	22 x ano	14 x úplná	-	3 x ano

Tabulka 5: Tabulka znázorňuje sledované aspekty v jednotlivých rodinách zkoumaného vzorku.

1. Kriminální zkušenost v rodině

U zkoumaného vzorku bylo sledováno, zda je nebo byl některý z rodičů soudně trestán a byl-li mu uložen výkon trestu odnětí svobody, nebo alternativní trest (trest neobsahující zbavení svobody). U zkoumaného vzorku bylo zjištěno, že u 12 klientů byl alespoň jeden z rodičů pravomocně odsouzen za trestný čin. To znamená, že u zkoumaného vzorku 25 klientů je 48 % klientů, jejichž rodič byl odsouzen za trestnou činnost.

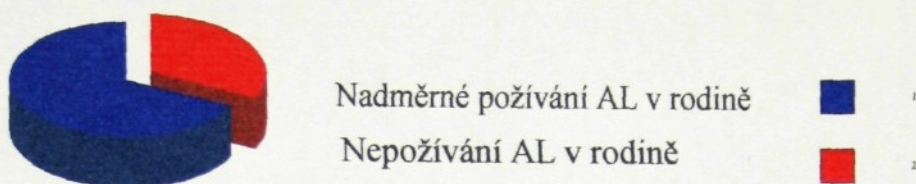
Graf 3: Graf znázorňuje procentuální podíl rodin u zkoumaného vzorku, kde byl jeden z rodičů odsouzen za trestný čin.

Rozborem dokumentů bylo zjištěno, že v rodině, kde byl jeden z rodičů odsouzen za trestnou činnost, mají rodiče značně tolerantnější postoj k překročení zákona dítětem, než v rodinách, kde nebyl nikdo odsouzen. Odsouzený rodič dítě omlouvá a za příčinu selhání dítěte označuje společnost, mnohdy i činnost orgánů činných v trestním řízení.

Typickým příkladem narušeného jedince je romský chlapec Josef. Josefovi je 16 let. Žije v bytě společně s matkou a dvěma sourozenci. Otec se o rodinu z větší části života Josefa nestará, protože je s krátkými přestávkami neustále ve výkonu trestu odnětí svobody. V nepřítomnosti otce zastával Josef roli hlavy rodiny. Matka na jeho výchovu nestačí a nestačí ani na výchovu jeho dvou sourozenců. V 10 letech začal Josef svou trestnou činnost drobnými krádežemi, následně se již specializoval na vloupání do motorových vozidel a v současné době je trestně stíhán za trestný čin loupeže. Při eskortě jmenovaného do diagnostického ústavu jsem se ho zeptal na jeho cíle pro další život, co chce dělat když ani do školy nechodí. Na dotaz mi odpověděl, že až ho pustí, tak již nebude krást drobnosti jako doposud, ale vybere si nějakou banku, kterou přepadne. Tam že už jsou pořádné "prachy" za které se dá již dobře žít. Skutečnost, že se v budoucnu vyučí a bude pracovat byla pro něho v tu chvíli nepředstavitelná a podle řeči i nepřijatelná. V rodině mu v jeho chování nikdo nebrání, protože všichni muži z okolí rodiny byli a nebo jsou ve výkonu trestu odnětí svobody za trestnou činnost.

2. Nadměrné požívání alkoholických nápojů v rodině

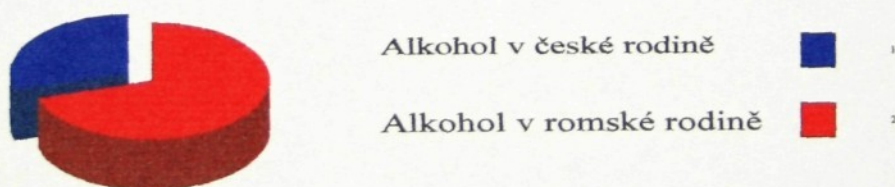
U zkoumaného vzorku bylo také sledováno nadměrné požívání alkoholických nápojů alespoň jedním z rodičů, které bylo možno dokladovat úředním záznamem ve zdravotnickém zařízení nebo na Policii ČR. U zkoumaného vzorku 25 klientů bylo zjištěno nadměrné požívání alkoholických nápojů v 17 rodinách. V jednom případě se rodiče v době výzkumu již na výchově nepodíleli, ale v počátku, kdy dítě v jejich výchově žilo, požívali v nadměrné míře alkohol. Podíl nadměrného požívání alkoholických nápojů v rodině byl zjištěn v 68% zkoumaného vzorku.

Graf 4 : Graf znázorňuje procentuální podíl rodin zkoumaného vzorku, ve kterých je nadměrně požíván alkohol a ve kterých ne.

Dlouhodobé požívání alkoholických nápojů v nadměrné míře vede ke změně osobnosti, k emočnímu vychladnutí a nezájmu o dítě. V některých případech je dítě chápáno i jako ohrožení, protože odčerpává finanční prostředky na nákup alkoholu.

Provedenou analýzou získaných dat bylo také zjištěno, že u 17 rodin, kde je zneužíván alkohol, je celých 12 rodin romské národnosti. Pouze v 5 případech se jedná o rodinu české národnosti. To znamená, že v 70,6 % se jedná o romské rodiny, jejichž nefunkčnost je ovlivněna alkoholem. Také bylo zjištěno, že rodina, kde je nadměrné zneužívání alkoholu alespoň jednoho z rodičů, je zároveň rodinou dysfunkční.

Graf 5: Graf znázorňuje podíl dysfunkčních romských rodin ovlivněných alkoholem na celkovém počtu alkoholem ovlivněných nefunkčních rodin.

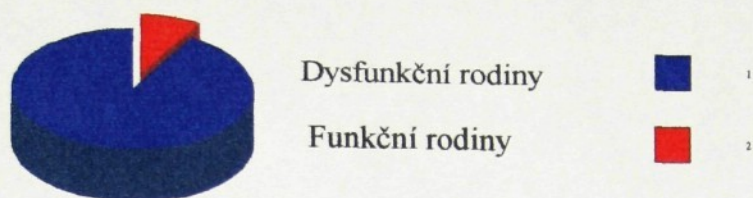
3. Funkčnost rodiny

U zkoumaného vzorku jsem sledoval plnění základních funkcí rodiny. Rozborem materiálů bylo zjištěno, že některé ze základních funkcí neplní rodina u 22 klientů ze zkoumaného vzorku, to znamená, že v plných 88 % byly rodiny dysfunkční.

Rodiče nejsou schopni projevit svému dítěti zájem o jeho názor a také o jeho potřeby. Nejsou schopni mu dát jistotu, že je pro rodinu potřebný a významný. Nedokáží projevit svému dítěti cit, lásku a pocit sounáležitosti s rodinou. Rodina má základní funkce, není-li plněna některá z nich, je rodina dysfunkční, není-li plněna žádná, je rodina nefunkční.

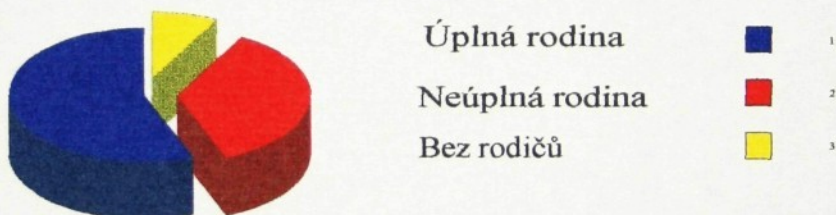
Mezi základní funkce patří funkce rozmnožovací, výchovná, emocionální, materiální a ochranná. V 22 případech bylo zjištěno, že se jedná o dysfunkční rodinu. Některé ze základních funkcí rodiny nejsou plněny z různých důvodů. V tabulce 5 u případu Daniela pod č. 2 jsou v rodině přítomni oba rodiče, ale ani jeden se o výchovu syna nezajímá. U případu č. 4 se otec o výchovu nezajímá, zdržuje se mimo domov a matka nadměrně požívá alkoholické nápoje. Případy č. 5, 6 a 7 si jsou podobné. Klient žije v rodině, kde je pouze jeden rodič, který nemá čas na výchovu a má i nedostatek prostředků na uspokojování materiálních potřeb. U Miroslava a Jindřicha je v rodině u rodiče ještě nadměrné užívání alkoholu. Vladimír (č. 8) žije pouze s babičkou, rodiče se odmítají o syna starat. Jaroslav (č. 10), žije v domácnosti pouze s matkou, alkoholičkou, která se o něj nestará a věnuje se pouze svým potřebám. Jaroslav (č. 11) žije v neúplné rodině, otec je značně přísný a stanovuje synovi cíle, kterých musí dosáhnout, jako vzor mu stále dává jeho dva sourozence a jeho ponižuje.

Zdeněk (č. 12) žije v úplné rodině s dominantním postavením otce, který rozhoduje o tom, co je správné a co ne. Stanovuje pravidla, kdo co bude dělat. V případech 13 až 22 žijí děti v úplných i neúplných rodinách. Ve všech rodinách je ale minimum péče věnováno výchově dětí. V těchto rodinách je znát vliv alkoholismu a páchání trestné činnosti rodiči. Petr (č. 23) žije se svou babičkou, která se stará o jeho výchovu. Otce poznal až v 10 letech, když Petra navštívil v dětském výchovném ústavu, kde byl umístěn pro nemoc babičky. Ladislav (č. 24) žije v úplné rodině, kde však není respektován a není mu projevován žádný citový vztah. Rodiče se věnují pouze zaměstnání a své kariéře. Darina (č. 25) pochází z rodiny, kde otec i matka jsou alkoholici a otec byl několikrát odsouzen za trestnou činnost. Darině se ani jeden z rodičů nevěnuje, nechávají ji žít podle svého. Vzhledem k nízké intelektuální úrovni ji mnohdy využívají ke krádežím v obchodech.

Graf 6 : Graf znázorňuje procentuální podíl funkčních a dysfunkčních rodin u zkoumaného vzorku.

V této části byla zkoumána i úplnost a neúplnost rodiny. Rozborem materiálů bylo zjištěno, že u zkoumaného vzorku je 14 rodin úplných, což znamená 56 %, 9 rodin neúplných pouze s jedním rodičem, což znamená 36 %, a ve dvou případech se o jedince nestará ani jeden z rodičů, což znamená 8 %. Jedná se o Vladimíra a Petra, v tabulce 5 uvedených pod číslem 8 a 23.

Graf 7 : Graf znázorňuje procentuální rozložení úplných rodin, neúplných rodin a výchovy bez rodičů u zkoumaného vzorku.

U zkoumaného vzorku bylo také sledováno uspokojování základních potřeb klienta rodinou a rodiči. U zkoumaného vzorku bylo zjištěno, že základní potřeby nejsou uspokojovány u 22 klientů z 25 členného vzorku. To znamená, že základní potřeby nejsou uspokojovány u 88 % zkoumaného vzorku. U 80 % nejsou uspokojovány citové potřeby a u 40 % materiální potřeby a u 24 % potřeby seberealizace.

V tabulce 5 je vidět, že rodina neuspokojuje citové potřeby u 21 klientů. Jedná se o nejvíce neuspokoivanou potřebu. V analyzovaných případech rodiče dali dítěti spíše na vědomí, že je obtěžuje, že je pro ně přítěží a nemají o něj zájem. Jako druhá nejméně

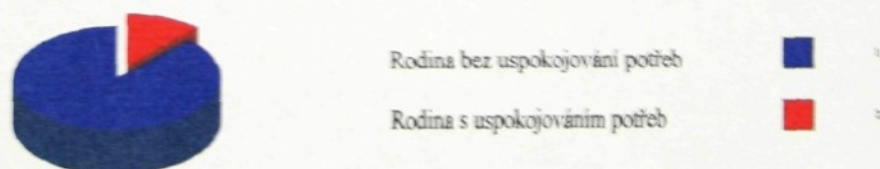
uspokojovaná potřeba byla zjištěna potřeba materiálního zabezpečení. Ta nebyla uspokojena u 15 klientů. Základní fyziologické potřeby (jídlo, pití apod.) jsou uspokojovány, nejsou uspokojovány materiální potřeby, které dítě potřebuje k zábavě, hře a učení.

Další neuspokojovanou potřebou je potřeba seberealizace (v 6 případech). Rodiče nemají vlastní cíle a nejsou schopni poskytnout dítěti motivaci k sebenaplnění, vědění a nalezení jeho životního cíle. Ze strany rodičů se jedná o nezáměr o výchovu dětí, ale může se jednat i o sociokulturní zanedbanost rodičů, kterou na své děti přenášejí. Jde zejména o nevzdělanost a nedostatečný rozhled, mnohdy i nízkou inteligenci.

Neuspokojené potřeby se vyskytují ve většině případů v kombinaci, pouze ve dvou případech (15, 24) není uspokojena pouze jedna potřeba, ve třech případech (1, 3 a 9) jsou uspokojovány potřeby všechny.

Jaroslav (15 let) žije společně s matkou, otcem a dvěma staršími bratry, kteří studují. Rodina je dobře materiálně zajištěna. Jaroslav byl dlouho nemocen a byl rodiči rozmazlován. Potom mu otec stanovil přísný režim. Klade na Jaroslava vysoké nároky a za vzor mu neustále dává jeho staršího bratra, který studuje vysokou školu. Jaroslavovi je stále předkládáno, že nedosahuje takových studijních výsledků jako jeho bratři. Jaroslav se snaží upoutat pozornost otce, a to neadekvátním způsobem. Dopustil se vloupání do sklepa v domě, kde bydlí, a zde odcizil lyže.

Vladimír (16 let) je dítětem bez zázemí. Matka o syna nemá zájem a po narození ho opustila. Otec syna nijak nevychová a odmítá se o Vladimíra starat. Vše mu promlívá a jakýkoli prohřešek omlouvá a vinu svádí na Vladimírovi kamarády. Vladimír se neustále pohybuje po různých výchovných ústavech. V případě, že není umístěn do ústavu, stará se o něj babička, která na výchovu nestačí. Materiální prostředky si Vladimír opatřuje krádežemi vozidel, věcí a loupežemi. Nyní je za krádeže motorových vozidel ve vazbě.

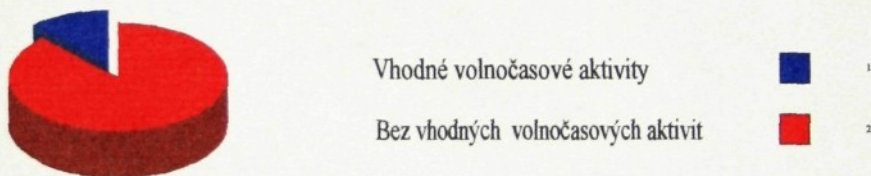

Graf 8 : Graf znázorňuje procentuální rozložení rodin zkoumaného vzorku, které uspokojují základní potřeby jedince a které je neuspokojují.

4. Volnočasové aktivity

Analýzou dokumentů bylo zjištěno, že rodiče v 22 případech zkoumaného vzorku, to znamená plných 88 %, nevedou své děti k vykonávání vhodných volnočasových aktivit, ke kvalitnímu využívání mimoškolního volného času. Pouze ve třech případech, pouhých 12 %, měli klienti vhodnou volnočasovou aktivitu podporovanou rodiči, při které byli organizováni a pro udržení v této zájmové skupině museli vyvinout aktivitu. Za vhodné volnočasové aktivity považujeme sport, kulturu, umění, modelářství a jiné tvořivé zájmy.

Ve městech okresu Litoměřice, a zejména v Litoměřicích, je mnoho sportovních klubů, a to i finančně nenáročných na vybavení (kopaná, stolní tenis, judo atd.). Lze se věnovat uměleckým činnostem a kultuře, buď v základních uměleckých školách a nebo v pěveckých souborech. Nejznámějším je Hlásek, který je určen pro starší děti (druhý stupeň základní školy) a Berušky, který je pod stejným patronátem jako hlásek, ale je určen pro děti z prvního stupně základní školy.

Graf 9: Graf znázorňuje podíl vhodných volnočasových aktivit u zkoumaného vzorku proti klientům bez vhodných volnočasových aktivit.

Rozhovor byl proveden s romským chlapcem Františkem (14 let), který žije s otcem, nevlastní matkou a čtyřmi sourozenci. Otec se stal podnikatelem. Ze začátku mu podnikání šlo dobře, jeho firma se rozmáhala a jeho děti měli dobré materiální zabezpečení. Otec však neměl na jejich výchovu čas a nevlastní matka je nezvládala. Děti „vychovávala“ ulice, rodiče nesledovali, jakým způsobem děti tráví volný čas. V případě prohřešku byl František otcem tvrdě trestán, nebo naopak byl v případě spáchání trestné činnosti chráněn a byla osočována policie s intrik proti jeho synovi. Následně se ekonomická situace zhoršila a podnikání nepřinášelo potřebný zisk. František přestal chodit do zvláštní školy. Když do školy šel, demoralizoval třídu. František postrádal výchovu a zájem ze strany otce a neměl ani žádný životní cíl. Ve 14 letech se stal otcem dítěte. Matkou byla šestnáctiletá romská dívka. Ta byla zároveň stíhána za pohlavní zneužívání nezletilého. Po narození dítěte matka odešla do SRN, kde provozovala prostituci, a František se věnoval vloupání do motorových vozidel. Před trestním stíháním vycestoval do Anglie a požádal o azyl z důvodu rasové diskriminace.

Zdeněk (14 let) žije společně se svou matkou a otcem ve společné domácnosti. Rodiče jsou však rozvedeni. Otec podniká v autodopravě a výchově chlapce se nevěnuje. Pouze v případě přítomnosti ruší zákazy vydané matkou. Matka pracuje jako úřednice a snaží se navázat nový citový vztah. Na Zdeněka ji již čas nezbyvá. Prvně se Zdeněk dopustil trestné činnosti v první třídě, když se vloupal do osobního vozidla. Vzhledem k tomu, že byl agresivní i ve třídě, byl umístěn do diagnostického ústavu. Před rokem se mu narodila sestra, které se matka plně věnuje. Zdeněk páchá majetkovou trestnou činnost a je pod dohledem odboru péče o mládež.

4.7. Vyhodnocení

Sonda měla potvrdit nebo vyvrátit tři pracovní hypotézy.

1. **Domníváme se, že nejméně polovina mladých delikventů pochází z rodin s kriminální zkušeností rodičů či nejbližších příbuzných.**

K ověření první hypotézy bylo sledováno, kolik delikventů pochází z rodin, kde je nebo byl jeden z rodičů pravomocně odsouzen za úmyslný trestný čin. Náorné porovnání získaných výsledků je zobrazeno v následující tabulce.

Počet rodin, kde byl nejméně jeden z rodičů pravomocně odsouzen za úmyslný trestný čin		Počet rodin, kde žádný z rodičů nebyl pravomocně odsouzen za úmyslný trestný čin	
12	48 %	13	52 %

Tabulka 6: Tabulka znázorňuje porovnání rodin s kriminální zkušeností rodičů a bez kriminální zkušenosti.

Hypotéza byla založena na předpokladu, že nejméně polovina mladých delikventů pochází z rodin, kde má alespoň jeden z rodičů kriminální zkušenost. Porovnání shora získaných výsledků nás opravňuje k závěru, že tato pracovní hypotéza nebyla potvrzena, i když rozdíl je minimální.

Domníváme se, že tento výsledek je již ovlivněn novodobým trendem, který se v posledních letech objevuje, a sice tím, že trestnou činnost páchají stále častěji děti a mládež z tzv. „slušných“ rodin. Motivem jim může být touha po dobrodružství, vzrušení, které pocítují při přestupování zákona. Svůj vliv může mít i snaha za každou cenu upoutat pozornost rodičů, kteří budují kariéru a své dítě sytí pouze materiálně, nikoli citově.

2. **Domníváme se, že nejméně polovina kriminálně jednající mládeže pochází z nefunkční rodiny, ovlivněné nadměrným užíváním alkoholu, alespoň jednoho z rodičů.**

Shrnutí získaných výsledků výzkumu 25 členného vzorku je znázorněno v následující tabulce:

Počet rodin s nadměrným požíváním alkoholu	17	68 %
Počet dysfunkčních rodin zkoumaného vzorku	22	88 %
Počet neuplynulých rodin zkoumaného vzorku	11	44 %
Počet rodin, kde nejsou uspokojovány potřeby dítěte	22	88 %

Tabulka 7: Tabulka znázorňuje přehled funkčnosti rodiny, přítomnosti alkoholu v rodině a uspokojování potřeb dítěte rodinou.

Porovnáním získaných dat lze tvrdit, že u zkoumaného vzorku byla hypotéza o dysfunkčnosti rodiny spojené s nadměrným užíváním alkoholu alespoň jedním z rodičů potvrzena. Zároveň bylo zjištěno, že delikventnost mládeže není závislá na úplnosti rodiny, respektive, že nelze zjednodušeně a kategoricky označit děti z neúplných rodin za potencionální delikventy. Psychosociální problémy těchto rodin jsou nad rámec a téma této práce.

3. Domníváme se, že na kriminalitu mládeže má vliv nedostatek vhodných volnočasových aktivit.

Předpokladem této hypotézy byl názor, že jestliže má dítě vhodné vyplnění volného času, neprojeví se u něho poruchy chování a následné delikventní chování a trestná činnost. Vliv na vhodné využití volného času má samozřejmě i rodina, která vytváří a podporuje zájem dítěte. Získané výsledky jsou opět přehledně prezentovány v následující tabulce.

Rodina, kde jsou podporovány vhodné volnočasové aktivity		Rodina, kde nejsou podporovány vhodné volnočasové aktivity	
3	12 %	22	88 %

Tabulka 8 : Tabulka znázorňuje podíl vhodných volnočasových aktivit v rodinách zkoumaného vzorku.

V tabulce 8 je přehledně znázorněno, jak málo rodiče delikventní mládeže podporují vhodné volnočasové aktivity. Vhodné aktivity ve volném čase podporuje pouze 12 % rodičů zkoumaného vzorku. Toto zjištění vede k závěru, že pracovní hypotéza byla potvrzena, a to velmi prokazatelně.

4. 8. Prevence, možnost nápravy

Jsem přesvědčen, o nutnosti prevence kriminality mládeže. Prvořadý význam spatřuji v rodinné výchově, proto jsem se zaměřil v práci právě na rodinu. Samozřejmě výchova v rodině není sama o sobě příčinou kriminality mládeže. Je nutno počítat i s okolními společenskými vlivy. V naší republice existuje Republikový výbor pro prevenci kriminality, zřízený v roce 1993. Výbor disponuje státními prostředky a předsedá mu ministr vnitra. Výbor se zabývá celkovou prevencí kriminality, tedy i kriminality mládeže. Obecní a

městské úřady mohou na základě předložených projektů žádat přidělení finančních prostředků na zřízení a provozování preventivních programů. Město Litoměřice také využilo této možnosti. Bude vytvořen kamerový systém (nejpoužívanější projekt). Byla již vytvořena veřejná sportoviště, kde mohou děti různých věkových skupin trávit volný čas. Jedná se o hřiště, která jsou vybavena koši na košíkovou, brankami na minikopanou a hokejbal. Pro menší děti jsou zde pískoviště, houpačky a různé prolézačky.

Na provoz a pořádek hřišť dohlíží osoby určené zastupitelstvem města (správci) a Městská policie Litoměřice, která do těchto míst směřuje svou hlídkovou službu.

Rozhodující je možnost využití těchto sportovišť v každou denní dobu, a to dětmi ze všech sociálních vrstev. Myslím, že tento přístup je vhodnou prevencí kriminality mládeže, protože poskytuje dětem možnost zábavy a sportovního vyžití. Zaměřuje se na využití volného času, který je zdrojem většiny sociálních deviací. Nutné je zaměřit se na snížení velkého množství nekontrolovaného a nestrukturovaného volného času. Děti potřebují svou energii určitým způsobem vybit, proto je nutné sportoviště situovat do míst, kde je značná koncentrace dětí. Sportoviště by měla být pod dohledem stálého správce.

Nutné je odstranit nedostatek zařízení klubového typu (kluby, knihovny, fit centra), kam by mohly děti chodit neorganizovaně, bez předchozího přihlášení a pravidelné docházky. Volnočasové aktivity by měly být přístupné všem sociálním vrstvám. Jistým řešením by bylo alespoň rozšířit provoz školních družin, respektive školních klubů do vyšších ročníků, zatraktivnit náplň jejich činnosti (sportovní aktivity, muži-vychovatelé atd.).

Nabídka trávení volného času by měla být rozšířena tak, aby se aktivit mohly zúčastňovat i děti s dysfunkčních či minoritních rodin, např. hudba, tanec pro romské děti. Pro takové děti by měly být organizovány různé prázdninové tábory, letní rekreace a další pobyty s ohledem na finanční možnosti rodičů. Referát výchovy a školství OÚ Litoměřice již několik let pořádá letní tábory za účasti kurátorů, a podle tvrzení vedoucí referátu s velmi dobrými výsledky a vysokým zájmem rodičů i problémových dětí.

Využití volného času souvisí i s výchovou v rodině. V dnešní době je běžné, že pracují oba rodiče a dítě po návratu ze školy je doma samo. Doma není nikdo, kdo by se mu věnoval. Na druhou stranu je nutno počítat i s neúplnou rodinou a rodinou, kde jsou rodiče bez práce. Rodiče mají jiné starosti, to je ale nezbavuje odpovědnosti za výchovu. Proto je nutné zaměřit pozornost na odpovědnost rodičů za výchovu dětí a za jejich prohřešky. Dnes je

odpovědnost rodičů za jednání a výchovu dětí minimální, skoro žádná. Především při opakované trestné činnosti by měli být k odpovědnosti pohnáni i rodiče. To by ovšem znamenalo novelizaci § 217 trestního zákona (Ohrožování mravní výchovy mládeže) směrem k přísnějším postihům rodičů a zjednodušení dokazování. Jsem názoru, že nechat-li se rodičům výchova dětí, musí nést přinejmenším finanční důsledky (snížení státních příspěvků). Od tohoto zvýšeného státního dozoru nad rodičovskou výchovou je již krůček k legislativní změně postavení rodiny jako takové. Po finanční stránce jde o konkrétnější podporu rodiny - poskytování příspěvku pro zaměstnané matky dětí do 15 let, vázat sociální dávky na kvalitu péče o děti, úprava pracovní doby a prodloužení nároku na výplatu rodičovského příspěvku pro matku, která pečuje o dítě předškolního věku (opět v souvislosti s prokazatelnou kvalitou této péče).

Pomoc je nutno také zaměřit na řešení krizových situací v rodinách a předcházet jejich opakování. To předpokládá rozšíření pravomoci pracovníků referátu výchovy a školství (někde stále odbor péče o dítě - OPD), ohlašovací povinnost policie a školy směrem k sociálním pracovníkům při zjištění závažného jednání dítěte nebo rodičů.

Svoji část pomoci při prevenci kriminality mládeže může poskytnout i Policie ČR. A snaha je patrná, postupně vznikají Preventivně informační skupiny Policie ČR, které poskytují informace k různým otázkám souvisejících s kriminalitou a její prevencí, ale pozornost zaměřují i na práci s mládeží. Pořádají přednášky, besedy a různé soutěže, kde se policie přibližuje i dětem a snaží se o rozšíření právního vědomí dětí. Těchto PIS Policie ČR je bohužel příliš málo a okres Litoměřice se řadí zrovna mezi ty okresy, které tuto skupinu nemají. Proto jsem přesvědčen, že policie by měla být viděna při práci s dětmi, a to i ve školách. Zatím je policista ve škole viděn pouze při výkonu služebních povinností, když jde právě za dítětem, které se dopustilo kriminálního jednání, nebo bylo jeho obětí.

Zajem o spolupráci s policií by měla projevit i škola. Požádat o přednášku, kterou by bylo možno zařadit do vyučovacích osnov a která by byla zaměřena na prevenci při stále narůstající kriminalitě ve školách (šikana, drogy a krádeže).

Prevence kriminality mládeže je sama o sobě dosti obsáhlé téma a bylo by možné se jí věnovat v samostatné práci, proto lze konstatovat, že prevence není nikdy dost a je lépe na děti preventivně působit, než je trestat.

IV. ZÁVĚR

Téma bakalářské práce Vliv rodiny na kriminalitu mládeže bylo zvoleno s ohledem na zaměstnání autora (policejní inspektor obvodního oddělení Policie České republiky) a prvotní kontakt s kriminální mládeží.

Policie zkoumá nejen delikventní jednání jedince, ale i jeho rodinné zázemí a podmínky výchovy. Tento stav umožňuje i nezúčastněný náhled na vztahy v rodině.

V teoretické části byl kladen důraz na sociální prostředí rodiny, funkce rodiny a jejich rozbor. Práce se věnuje rodině jako zdroji vzorců chování. Také se zaměřuje na výchovu v rodině. Je poukazováno na výchovu jako jeden ze zdrojů poruch chování. Ostatní příčiny poruch chování nejsou prezentovány. To neznamená, že jsou opomenuty. Práce je věnována vlivu rodiny na kriminalitu mládeže, proto se věnuje zejména výchově v vztahům v rodině.

Praktická část práce se zaměřila na vliv kriminální zkušenosti v rodině na pozdější kriminální jednání dítěte. Zdrojem tohoto názoru bylo sociální učení a předpoklad osvojování si jednání rodičů dítětem. Názor, že se tak děje nejméně u poloviny delikventní mládeže, se nepodařilo potvrdit. Je nutno konstatovat, že i když dítě žije v rodině s kriminální zkušeností, nemusí nastoupit dráhu kriminálně jednajícího delikventa.

Dysfunkčnost rodiny ovlivněna nadměrným požíváním alkoholických nápojů byla dalším předmětem výzkumu. Nadměrné požívání alkoholických nápojů vede k narušení osobnosti, partnerských vztahů a výchovy. Tento názor byl potvrzen i výzkumem. Zároveň bylo zjištěno, že alkohol a dysfunkčnost rodiny se společně projevují ve větší míře v romských rodinách zkoumaného vzorku.

Vhodné využívání volného času a podpora ze strany rodičů byla také předmětem výzkumu. Zde je možno použít příměr: „Kdo si hraje, nezlobí“. Jestliže bude mít dítě vhodně a vyváženě vyplněn volný čas, nebude hledat jiné, společensky netolerované, zdroje zábavy.

V souhrnu lze konstatovat, že dítě je na své pouti životem vystaveno mnoha vlivům, které ho mohou přivést na dráhu kriminálně jednajícího jedince. Stěžejní odpovědnost, že se tak nestane, má rodina. Ta poskytuje dítěti modely chování, hodnoty a motivaci. Aby mohla rodina plnohodnotně plnit svou funkci, potřebuje k tomu mít i možnost.

Po zpracování bakalářské práce byly hypotézy uvedené v původním zadání oponentem odmítnuty. Vzhledem k tomu byly zvoleny hypotézy nové. Na základě těchto hypotéz byl zpracován nový výzkum a prezentovány nové výsledky.

POUŽITÁ LITERATURA

- [BĚL] Bělič, J. a kol. : Pravidla českého pravopisu. Praha, SPN 1989.
- [CHM] Chmelík, J. : Vyšetřování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži v teorii a praxi. Praha, Ministerstvo vnitra 1995.
- [JAN] Janoušek, J. a kol. : Sociální psychologie. Praha, SPN 1988.
- [KER] Kern, H. - Mehlová, Ch. - Nolz, H. - Peter, M. - Winterspergerová, R. : Přehled psychologie. Praha, Portál 1999.
- [KOL] Kolektiv autorů : Slovník cizích slov. Praha, Encyklopedický dům 1993.
- [MAT] Matoušek, O. - Kroftová, A. : Mládež a delikvence. Praha, Portál 1998.
- [MIŇ] Miňhová, J. - Trpišovská, D. : Kapitoly ze sociální psychologie. Ústí nad Labem Univerzita J.E.Purkyně 1993.
- [NOV] Novotný, O. - Zapletal, J. a kol. : Základy kriminologie. Praha, UK 1996.
- [SÝK] Sýkora, M. : Základy pedagogiky. Praha, EM-EFFECT 1996.
- [VÁN] Vágnerová, M. : Variabilita a patologie psychického vývoje. Praha, UK 1993.
- [VÁR] Vágnerová, M. : Poruchy adaptace. Liberec, TU 1996.
- [VÁG] Vágnerová, M. : Psychologie pro pomáhající profese. Praha, Portál 1999.
- [VIL] Vild, J. : Metodické pokyny k diplomovým a závěrečným pracím na Pedagogické fakultě TUL. Liberec, TU 1995.